

Jazykové biografie mladých rođených govoriacich chorvátskeho a slovenského jazyka

Štriga Zidarić, Mihaela

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:086803>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Univerzita v Záhrebe

Filozofická fakulta

Oddelenie západoslovanských jazykov a literatúr

Katedra slovenského jazyka a literatúry

Mihaela Štriga Zidarić

**JAZYKOVÉ BIOGRAFIE MLADÝCH RODENÝCH
HOVORIACICH CHORVÁTSKEHO A SLOVENSKÉHO
JAZYKA**

Diplomová práca

Školiteľka: doc. dr. sc. Ivana Čagalj

Záhreb, 2020

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Indoeurópske jazyky	6
2.1. Praslovanský jazyk.....	6
2.2. Starosloviensky jazyk.....	7
2.3 Slovanské jazyky	8
2.3.1. Chorvátsky jazyk.....	9
2.3.2. Slovenský jazyk.....	10
2.3.3. Spisovný jazyk a dialekty.....	12
3. Identita.....	16
3.1. Identita a jazyk	17
4. Sociolingvistický výskum	19
4.1. Jazyková biografia.....	19
4.2 Opis výskumu.....	20
4.3. Parametre výskumu	20
4.4. Etika výskumu.....	21
5. Jazykové biografie.....	22
5.1. Jazykové biografie mladých rodených hovoriacich chorvátskeho jazyka	22
5.1.1. Jazyková biografia I	22
5.1.2. Jazyková biografia II.....	26
5.1.3. Jazyková biografia III.....	28
5.2. Jazykové biografie mladých rodených hovoriacich slovenského jazyka.....	31
5.2.1. Jazyková biografia I	31

5.2.2. Jazyková biografia II	35
5.2.3. Jazyková biografia III.....	37
5.3. Miešanie kódov	41
5.4. Jazyková akomodácia.....	42
5.5. Identifikácia so skupinou	44
6. Záver.....	46
7. Prílohy	49
8. Sažetak	50
9. Abstract	51
10. Literatúra	52

1. Úvod

Ľudské jazyky sa začali vyvíjať pred 4 000 rokmi pred n. l., aby na zemežuli prispeli k všeobecnej odlišnosti. Vývoj jazykov vytvoril dnešný pestrý obraz o jazykoch a ich použití, pretože svet považujeme za globálnu dedinu, v ktorej komunikácia už prebieha s menšími ťažkosťami, pretože sa človek konštantne stretáva s novými, cudzími jazykmi. Na druhej strane ľudia sú ochotní aj svoj jazyk rozdeliť na niekoľko úrovní, pričom každý útvar spájajú s určitou okolnosťou a oblasťou života. Inými slovami, materinský jazyk odlišujú od iných nespisovných či spisovných jazykových variantov. Jazykový výber mladých osôb je však odlišný od jazykov staršej populácie. Ich lexiku ovplyvňujú cudzie jazyky, nové slová, skrátené a expresívne, teda hovorové alebo slangové výrazy.

Účelom výskumu je zaznamenať jazykové kódy, ktorým sa vyjadrujú v rodinnej atmosfére, v akých situáciách a z akého dôvodu používajú spisovné jazyky, ktorými jazykmi sa môžu vyjadrovať, či by sa chceli naučiť ďalšie cudzie jazyky a pod. Ide o ich jazykové identity, ktoré zároveň aj spôsobia, aj tvoria miešanie kódov, potom o jazykovú akomodáciu, prítomnú v každej komunikácii, či identifikáciu so skupinou realizujúcu sa v každej spoločnosti. Dôraz kladieme na každodenný jazyk respondentov a ich postoje k jazykom. Táto diplomová práca skúma postoje mladých chorvátskych a slovenských respondentov k cudzím jazykom, respektíve ich postoje k spisovným a nekodifikovaným jazykovým kódom. Uvedené údaje sme zistili metódou jazykovej biografie, respektíve prostredníctvom interview o jazykových kódach, s ktorými sa stretli naši respondenti.

2. Indoeurópske jazyky

Okolo roku 4 000 pred n. l. vznikol indoeurópsky prajazyk. Región, v ktorom sa vyskytol, ale nie je presne definovaný. Niektorí lingvisti tvrdia, že ide o strednú Európu, respektíve o Kaspické more alebo o Baltik, respektíve o Kaukaz. Každopádne, jedna časť hovoriacej skupiny sa začala sťahovať v smere k európskemu západu, kým druhá sa obrátila na východ, a tak sa dostala do dnešnej Indie a Malej Ázie. Skupina, používajúca indoeurópsky prajazyk, sa v dnešnej dobe považuje za roľnícke, ale aj bojovné spoločenstvo. Kvôli tejto poslednej vlastnosti sa im podarilo rýchlo expandovať a získavať nové okruhy, ktorým vnútili predovšetkým svoju vlast', ale aj svoj jazyk (Kapović, 2008, s. 15).

Osídľovaním nových teritoriálnych celkov začal vývin dnešných jazykov rozdelených do nasledujúcich skupín: indické jazyky (sanskrit, nepálčina, hindčina, rómčina), iránske, arménske jazyky, grécky jazyk, albánsky jazyk, italické jazyky (etruština, oskitčina, umberčina, latinčina), románske jazyky (rumunčina, moldavčina, dalmatínčina, taliančina, francúzština, španielčina, portugalčina), keltské jazyky (bretónčina, waleština, írčina, škótčina), germánske jazyky (sem patria severogermánske – dánčina, švédčina, nórčina, faerčina, islandčina; a západogermánske jazyky – holandčina, nemčina, flámčina, frízština, angličtina), baltské jazyky (litovčina, lotyšština a vymretá staropruština), slovanské jazyky a niektoré už neexistujúce jazyky – chetitský a tocharský jazyk (Dolník, 2010b, s. 97-99).

2.1. Praslovanský jazyk

Lingvista Kapović (2008, s. 90) vo svojom diele *Úvod do indoeurópskej lingvistiky* ukazuje na odlišné definície týkajúce sa rozvoja baltských a slovanských jazykových skupín. Uviedol, ako i Schleicher skonštatoval, že z indoeurópskeho jazyka sa vyvinula baltoslovanská jazyková jednota. Opačné tvrdenie predstavil Lotyš Jā nis Endzelīns (Jan Endzelin). Nazdával sa, že baltoslovanský celok nejstvoval, teda že baltská a slovanská jazyková jednota nie sú geneticky viazané a tie podobnosti, ktoré medzi jazykmi sú, vysvetlil blízkymi kontaktmi medzi skupinami. Francúzsky lingvista A. Meillet si myslel, že tieto podoby vznikli náhodne, no Kapović má dojem, že medzi praindoeurópskym jazykom a slovanskými jazykmi bol baltoslovanský celok, pretože ho možno rekonštruovať, a tým spôsobom aj dokázať, že „*baltoslovanské jazyky sú naozaj geneticky príbuzné*“ (ibid.). Hoci sa baltoslovanská jednota tradične člení do dvoch skupín, Kapović podporuje hypotézu

ruských jazykovedcov V. V. Ivanova i V. N. Toporova. Ide o myšlienku, ktorá vznikla v šesťdesiatych rokoch minulej dekády. Títo traja veria, že v baltskej skupine praslovančina náhle zvíťazila nad ostatnými baltoslovanskými dialektami a že dnešné baltské jazyky, ktoré prežili expanziu v 6. a 7. storočí, sa používali len na okraji tejto jazykovej jednoty. V zmienenej etape sa praslovančinou komunikovalo do roku 500 v oblastiach od Macedónska po Rusko. Preto mnohí dospeli k tvrdeniu, že bola administratívnym kódom vtedajšieho vojenského, štátneho a mocenského útvaru Avarov. Z historických materiálov vyplýva, že Slovania tvorili väčšinu príslušníkov, na rozdiel od Avarov, a že ich úloha bola bojovať za kaganát.

Na začiatku bola praslovančina len ich regionálnym kódom, ale rýchlo dosiahla úroveň spoločného jazyka Avarov a Slovanov, čo znamená, že ju akceptovala aj hoci malá, avarska vojenská aristokracia (ibid.). Hypotézu, že ide len o jeden dialekt, ani dnes nikto nedokázal a preto je Pukanec (2008, s. 48) presvedčený, že praslovančina bola mnohonárečovým jazykom.

2.2. Starosloviensky jazyk

Vzhľadom na odchod z pôvodného sídla a nasledujúce menšie kontakty medzi konkrétnymi kmeňmi a po príchode do nového regiónu sa praslovančina neustále používala a okolo roku 800 nášho letopočtu dostala formu staroslovienskeho jazyka. Na rozdiel od praslovančiny, dnes máme písomne doložené stopy staroslovienskeho jazyka, lebo ide o prvý slovanský literárny a bohoslužobný jazyk, respektíve štvrtý liturgický jazyk. Vytvorili ho na základe macedónskeho nárečia dvaja bratia Konštantín a Metod z oblasti Solúna (Damjanović, 2013). Na žiadosť moravského kniežaťa Rastislava, cisár Michal III. na územie Veľkej Moravy poslal týchto bratov s cieľom dokončiť kristianizáciu, ktorú predtým začali implementovať západní misionári. Na druhej strane vládca Rastislav v tejto udalosti uvidel možnosť, ako sa vyhnúť cirkevnej kontrole pochádzajúcej z Pasova a Salzburgu. Svätí bratia na veľkomoravské územie prišli v roku 863. Práve pred novou misiou Konštantín vytvoril písmo¹, prostredníctvom ktorého na Veľkej Morave prekladal liturgické knihy do staroslovienčiny (Barščevski, 2017).

¹ Najprv ho zapísal v hlaholike, z ktorej Metodovi žiaci neskôr vytvorili cyriliku (Barščevski, 2017).

Na svojej životnej ceste sa bratia často stretávali s problémami. Najväčšiu situáciu predstavovalo obvinenie z herézy, lebo ich nepriatelia tvrdili, že liturgickými jazykmi sú len gréčtina, hebrejčina a latinčina. Potom ich pápež Mikuláš I. pozval do Ríma, ale prijal ich už nový pápež Hadrián II. a vyhovel ich žiadosti – slovanský jazyk sa stal liturgickým jazykom, hoci sa čítania v nedeľu museli najprv konať v latinčine, až potom v starosloviencine. V Ríme Konštantín vážne ochorel, vstúpil do kláštora, prijal rehoľné meno Cyril a o krátky čas zomrel 14. februára 869. Metod sa po bratovej smrti pokúsil vrátiť na Veľkú Moravu, ale cestou ho zajali bavorskí nepriatelia. Pápež Ján VIII. ho o dva roky neskôr zbavil obvinenia a tak sa mohol vrátiť na územie Veľkej Moravy. V tom období ho znovu obvinili z herézy. Opäť podstúpil cestu do Ríma, kde ho oslobodili od všetkých podozrení. Znovu bol schválený a potvrdený slovanský jazyk ako liturgický jazyk. Na Veľkej Morave Metod žil až do svojej smrti, teda do 6. apríla 885. Po jeho smrti starosloviensky jazyk zakázali a začali prenasledovať žiakov svätých bratov. Z tohto dôvodu mnohí utiekli a hľadali útočisko v rôznych krajinách, napr. v Bulharsku, kde kresťanstvo postupovalo a šírilo sa vďaka angažovanosti prenasledovaných žiakov Cyrila a Metoda (ibid.).

Nové písmo plnilo nielen liturgickú funkciu. Konštantín a Metod ho používali aj vo svojich právnych textoch (Damjanović, 1994). Takže na jednej strane možno hovoriť o jazyku používanom zo strany kresťanských kňazov – cirkvenoslovanskom jazyku, ale na druhej strane išlo o formu hovoreného slovanského jazyka. Slavista S. Damjanović (2002) uviedol, že je to „staroslovienska cyrilometodská tradícia a osobitná národná kultúra“. Túto teóriu potvrdzuje aj viac redakcií² napísaných počas stredoveku prostredníctvom viacerých slovanských jazykov. Jazykovedci prijali všeobecnú deľbu na česko-moravskú, slovinsko-panónsku, ruskú, bulharsko-macedónsku, chorvátsko-srbskú a vlašskú redakciu staroslovienskych spisov. Tento fakt svedčí tom, že vtedy začali silnieť jazykové rozdiely medzi troma regionálnymi nárečiami.

2.3. Slovanské jazyky

Od 5. do 9. storočia sa praslovančina neustále používala, aby sa začala rozrôžňovať v 10. storočí. Vytvorili sa tri hlavné nárečia, z ktorých sa následne vyvíjali národné jazyky. Príbuznosť medzi nimi zostala, vzniknuté jazyky sa delia do troch väčších makroareálov – sú

² Damjanović (1994) sa domnieva, že redakcie obsahujú aj neúmyselne používané jazykové výrazy samého autora, na rozdiel od recenzií, kde autor úmyselne vyberá jazykové vyjadrenia.

to východoslovanské, južnoslovanské a západoslovanské jazyky. Do prvej skupiny patrí ukrajinčina, bieloruština a ruština. Južnoslovanské jazyky tvoria skupinu, kam patria jazyky ako slovinčina, chorvátčina, srbčina, macedónčina, bulharčina a staroslovenčina. Do tretej jazykovej skupiny patrí čeština, slovenčina, poľština, kašubčina, lužičtina a vymretá polabčina (Dolník 2010b, s. 99).

2.3.1. Chorvátsky jazyk

Damjanović (2002) zdôrazňuje, že Chorvátom sa podarilo zostať osobitným spoločenstvom v skorom období ich kultúrneho vývoja, a to všetko bolo možné vďaka staroslovienskej bohoslužbe a jazyku. Práve cyrilometodská tradícia pomohla šíreniu chorvátskej kultúrnej gramotnosti. Písmo, ktoré slúžilo na vtedajšom území dnešného Chorvátska, bola hlaholika chorvátskej podoby. V dnešnej Bosne a Hercegovine a v južnom Chorvátsku sa rozvinul špeciálny druh cyriliky, známy vďaka názvu *bosančica* alebo západná cyrilika. V nasledujúcom období vznikli prvé lingvistické literatúry – v roku 1595 Faust Vrančić vydal slovník *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmati[c]ae et Ungaricae*. V 17. storočí jezuita Bartol Kašić napísal a vydal prvú gramatiku chorvátskeho jazyka *Institutionum linguae illyricae libri duo*. Pravopis pod názvom *Nauk sa pisati dobro latinskiema slovima rieci yesika slovinskoga koyiemse Dubrovcani, i sva Dalmatia kakko vlasctitiem svojiem yesikom slusci* vydal dominikán z Dubrovníka, Rajmund Džamanjić (Grčević, 2015). V 19. storočí sa Chorváti definitívne dohodli, že základom spisovného jazyka bude štokavčina. V roku 1830 Ljudevit Gaj publikoval *Kratku osnovu horvatsko – slavenskoga pravopisanja*, kde sa pokúsil o zavedenie diakritík palatál. O päť rokov neskôr začal vydávať chorvátske *Narodne novine*. V roku 1836 kultúrna príloha týchto novín *Danicze horvatzke, slavonszke y dalmatinzke* dostala názov *Danica ilirska*. Zmena doplnkového názvu bola viditeľným symbolom, ktorý poukazoval na neskoršie uskutočnené ilýrske hnutie. V jeho pozadí bola politická strana, takže hnutie malo naznačiť, že identita národa sa nachádza v jazyku, a nie v priestore alebo v štáte. Nakoniec sa Ilýrom ich úsilie vyplatilo. Vyvrcholením ich aktivít a snáh bol prvý politický príhovor v chorvátskom jazyku, ktorý uskutočnil Ivan Kukuljević Sakcinski (Moguš, 1996).

Na konci predminulého storočia sa zišli *Hrvatski vukovci*. Podľa ich názoru sa čistá chorvátčina vzťahovala na novoštokavský dialekt a prihovárali sa za používanie pojmu *chorvátsko-srbský jazyk* (Mićanović, 2006, s. 77 – 84). Najvýznamnejší predstavitelia tohto

hnutia boli Tomo Maretić, Ivan Broz, Franjo Iveković a Pero Budmani. Ostatný spomenutý v gramatike ako prvý uviedol termín srbsko-chorvátsky jazyk. Ich vplyvu sa rozhodne vzopreli Vatroslav Jagić, Eugen Kumičić, Antun Radić a mnohí ďalší.

V 20. storočí sa Chorvátsko stalo súčasťou viacerých štátov. V Kráľovstve SHS (1819 – 1941) čelilo jazykovým unitarizmom, keď sa srbčina stala oficiálnym jazykom celého Kráľovstva. Potom Nezávislý štát Chorvátsko (10. apríl 1941 – máj 1945) začal pracovať na purizme chorvátčiny. V období rokov 1945 – 1990, teda konkrétne v roku 1967, mnohé inštitúcie súhlasili s dielom *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* (Deklarácia o názve a mieste chorvátskeho spisovného jazyka), ktorá bola reakciou na predošlé obdobie. V Ústave Chorvátskej socialistickej republiky bol oficiálnym jazykom chorvátsky spisovný jazyk, respektíve jazyk Chorvátov a Srbov žijúcich v rámci Chorvátska, čoho synonymom sa stal srbský jazyk. O štyri roky neskôr bol v Londýne vydaný *Hrvatski pravopis* (Chorvátsky pravopis), pretože v Chorvátsku bol zakázaný. Od roku 1990 boli zakázané diela napokon publikované v Chorvátskej republike, lebo spisovným jazykom bola aj prostredníctvom zákona potvrdená chorvátčina (Badurina, 2011).

2.3.2. Slovenský jazyk

V 11. storočí sa na veľkomoravskom území začala popri dominantnej latinčine postupne tvarovať predspisovná podoba slovenčiny. Hoci nebola štátnym, cirkevným a ani literárnym jazykom (tieto úlohy plnila latinčina), aj tak bola nositeľom slovenskej národnej kultúry. Vyskytovala sa sporadicky v rôznych latinských dokumentoch, respektíve v religióznych textoch. Objavujú sa zápisy modlitieb a formúl v silne slovákizovanej češtine (Kákošová, 2013, s. 33). Okrem uvedenej latinčiny a predspisovnej slovenčiny sa zachovali zápisy textov v maďarčine a nemčine. V 15. storočí sa upevnil vzájomný kontakt slovenčiny a češtiny, hovoríme o slovákizovanej češtine. Od 16. storočia obyvatelia územia dnešného Slovenska komunikovali domácim slovenským jazykom, teda nárečiami ustálenej podoby. Vzdelané spoločstvo rozvíjalo tri kultúrne formy slovenčiny – západoslovenskú, stredoslovenskú a východoslovenskú. V nasledujúcom storočí proces slovákizácie pokračoval. Na západnom Slovensku sa nachádzalo kultúrne centrum Uhorska a počas rekatolizácie sa začal používať domáci jazyk, katolíci prijali kultúrne západoslovenské nárečie (Krajčovič, Žigo, 2004, s. 88-100).

V 18. storočí dochádza k prvým snahám o uzákonenie spisovnej slovenčiny. O prvej úspešnej kodifikácii sa dá hovoriť až v súvislosti s osobou Antona Bernoláka. Prostredníctvom diela *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum* (Filologicko-kritická rozprava o slovenských písmenách) (1787) opísal slovenské hláskoslovie a pripojil k nemu aj návrh pravopisu. Gramatike sa venoval v diele *Grammatica Slavica*. Základom jeho kodifikácie sa stala kultúrna západoslovenčina južného (trnavského) typu s črtami kultúrnej stredoslovenčiny. Tento jazyk sa však nestal celonárodným integrujúcim jazykom. Najväčším problémom bolo, že evanjelici ho neprijali. Ľudovít Štúr s Jozefom Miloslavom Hurbanom a Michalom Miloslavom Hodžom kodifikovali v roku 1843 slovenčinu ako spisovný jazyk na základe stredoslovenského dialektu v príručke *Náuka reči slovenskej*. Táto spisovná slovenčina sa začala aktívne používať, aj keď na území Slovenska popri sebe koexistovalo viacerých jazykových kódov (čeština, bernolákovčina a štúrovská slovenčina). Preto sa v r. 1851 stretli predstavitelia evanjelikov a katolíkov: L. Štúr, M. M. Hodža, J. M. Hurban, M. Hattala a J. Palárik, aby sa definitívne dohodli na jazykovej podobe slovenčiny s celonárodnou platnosťou. Bolo to stretnutie, ktorého výsledkom bola reforma štúrovského pravopisu (1852 – 1863). V *Krátkej mluvnici slovenskej* možno vidieť zmeny, ktoré priniesla hodžovsko-hattalovská reforma (zavedenie y/ý, samohlásky ä, mäkkej spoluhlásky ľ). O desať rokov neskôr vyšiel dokument *Memorandum národa slovenského* zahŕňajúci žiadosť o zavedenie slovenčiny do škôl. V roku 1863 vznikla Matica slovenská. Matičné obdobie trvalo do roku 1875, kedy ho vystriedalo martinské obdobie trvajúce do r. 1918. Počas tohto obdobia sa vydávali *Slovenské pohľady* a *Národné noviny*. Vytvoril sa martinský úzus – r. 1902 S. Cambel napísal *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* a tak úzus vyvolal tlak na normu spisového slovenského jazyka. V roku 1918 vznikla Československá republika a do slovenčiny sa dostávali české jazykové prvky. Snahou bolo vytvoriť česko-slovenský jazyk ako oficiálny štátny jazyk, kým v praxi na Slovensku túto úlohu stále zohrávala slovenčina (ibid., 31 – 57). Vďaka tomu do odbornej terminológie vošli české výrazy a takmer každý Slovak ju ovládal aspoň pasívne. V roku 1931 vyšli *Pravidlá slovenského pravopisu*, ktoré vyvolali jazykový purizmus (Dolník, 2010a, s. 73). Podľa Grčević (2017, s. 122) slavistka Sesar uviedla, že po vzniku Československej socialistickej republiky boli oba jazyky poškodené, predovšetkým slovenský jazyk. Lingvisti sa snažili napraviť zlú sociolingvistickú situáciu. Snažili sa, aby československá politická scéna r. 1968 uznala dva rovnoprávne jazyky v celom štáte. Potom, v roku 1992, prišlo k Nežnej revolúcii a slovenčina bola prvýkrát vyhlásená za štátny jazyk na území samostatnej Slovenskej republiky (ibid.).

2.3.3. Spisovný jazyk a dialekty

Jazyk je dôležitý komponent každého národa. Ešte od staroveku hrá dôležitú sociálnu úlohu. Časom sa však v každom zo starobylých jazykov začali rozvíjať ich osobitné kódy líšiace sa navzájom podľa troch dimenzií: lexiky, gramatiky a výslovnosti, t. j. akcentu. Vzájomne však môžu byť zrozumiteľné, pretože ide o formy jedného jazyka (Edwards, 2009, s. 63). Spomenutými formami sa zaoberá dialektológia, jazykovedná disciplína, ktorá skúma jazykové fakty vyplývajúce z jazyka na konkrétnom území a zo susedstva príbuzných jazykov, národov a civilizačných skupín (Mistrík, 1993, s. 114). Na chorvátskom území sa realizovali tri nárečia – kajkavčina, čakavčina a štokavčina. Kajkavčina je jazykom severných a stredných Chorvátov, člení sa na zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski či križevačko-podravski dialekt. Čakavčina sa realizuje v troch podobách prítomných na Jadranskom pobreží: sjevernočakavski (ekavski), srednjočakavski (ekavsko-ikavski) a južnočakavski (ikavski) dialekt. Štokavské nárečie má západoštokavskú formu, ktorou komunikujú Dubrovničania a obyvatelia časti Dalmácie a Slavónska (Lisac, 2009).

Slovenčina tiež obsahuje tri typy dialektov – západoslovenčina, stredoslovenčina a východoslovenčina. Všetky idiómy sa medzi sebou reflektujú vďaka svojim špecifickostiam a podobným formám a to platí nielen pre dialekty jedného jazyka, ale aj pre dialekty viacerých jazykov. Západoslovenský dialekt obsahuje vysoký počet podobností s českým jazykom, keďže hraničí s moravsko-slovenskými a lašskými (českými) nárečiami. Používa sa v trenčianskom, nitrianskom, trnavskom a myjavskom regióne. Stredoslovenské nárečie môžeme identifikovať v regiónoch Liptov, Orava, Turiec, Tekov, Hont, Novohrad, Gemer a vo zvolenskej oblasti. Ide o nárečie, ktoré obsahuje najmenší počet cudzích slov a na severe hraničí s malopoľskými nárečiami. Na spišskom, šarišskom, zemplínskom a abovskom území sa hovorí východoslovenčinou, spisovnej slovenčine najmenej podobným dialektom, ktorý možno nájsť aj za hranicami Slovenska v maďarských obciach, kým na severe hraničí s ukrajinskými nárečiami (Mistrík, 1993, s. 291-491; Štolc, 1994, s. 15).

Podľa Štolca (1994, s. 15) zvuková, gramatická i slovníková zložka majú v uvedených nárečiach „také spoločné črty, ktoré slovenský jazyk navonok charakterizujú ako jazyk národný“. Nerovnakosť nárečí pôsobí ideológia a určite sa pohybuje medzi niektorými jazykovými kódmi. V takýchto situáciach „jednotliví spoluúčastníci bojujú za sociálnu moc praktickým a symbolickým použitím jednotlivých idiém“ (Starčević, 2016, s. 70) a najväčšia moc patrí k spisovnému jazyku. Môžeme si položiť otázku, čo vlastne označuje termín

spisovný jazyk vzhľadom na to, že človek komunikuje „určitým dialektom na určitej úrovni určitým štýlom“ (Mićanović, 2006, s. 7). Naďalej Štolc (1967, s. 217) uviedol, že spisovný jazyk je spojený s dialektami, ktoré sú základom spisovného kódu:

„Dialektológia má právo a povinnosť spolupôsobiť pri normovaní spisovného jazyka a pri rozvíjaní jazykovej kultúry, lebo ona najlepšie pozná zdroje, z ktorých náš jazyk čerpá, obnovuje a dopĺňa sa podľa potreby dňa. Dialektológia má dohliadať rozvoj, teda smer vývoja spisovného jazyka“.

V každom prípade spisovný jazyk je produktom procesu štandardizácie a tá ho dvíha na pozíciu nad ostatnými jazykovými variantmi. Takú genézu jazyka umožňujú nielen politické a ekonomické dôvody, napr. globalizácia alebo migrácia, ale aj komunikačná funkcia, ktorej cieľom je splniť očakávania kultúry a civilizácie, a preto má iné formy ako hovorový variant. Dôležitá zložka spisovného jazyka je normovanosť. Vďaka nej sa od dialektov líši v regionálnom a sociálnom zmysle, má sociálnu funkciu a špeciálne jazykové charakteristiky. (Mićanović, 2006, s. 5). Takže v procese socializácie individua rešpektuje „formy jazykového správania so zreteľom na ich miesto v sústave“ (Dolník, 2010b, s. 123). Tým sa vlastne dotýkame jazyka prestíže, ktorá má dôležitú úlohu pri striedaní kódov v dvojjazyčnej, respektíve viacjazyčnej komunikácii – „čím je status a prestížnosť jazykov vyššia, tým je vplyv iných jazykov na ne menší“ (Ondrejovič, 2008, s. 59). Na druhej strane uviedol, že jazyk prestíže nie je vždy len spisovná podoba jazyka, pri niektorých príležitostiach je vhodnejším výberom práve neštandardné slovo, čo sa môže vnímať ako skrytá prestíž (ibid., s. 14).

Ako dnešný slovenský sociolingvistický príklad Ondrejovič (ibid., 119-125) uviedol situáciu v Bratislave, kam sa sťahujú obyvatelia zo strednej a východnej časti krajiny, ktorí zostali verní materinskému nárečiu. Hoci má funkciu hlavného mesta Slovenskej republiky, bratislavská mestská reč sa nepokladá za dostatočné prestížnu, aj keď sa prisťahovalci často prispôbia západoslovenčine. Takže súčasné Slovensko eviduje sociolingvistické konflikty medzi Bratislavou a stredným Slovenskom. Ide o to, že obyvatelia hlavného mesta stredoslovenčinu vnímajú ako príliš mäkký, dokonca aj dedinský jazykový variant. O obyvateľoch napr. Lučenca tvrdia, že hovoria štandardnou slovenčinou a že skôr majú radi Bratislavčanov, než obyvateľov Martina. Mestská reč v Martine je v podobnej situácii ako v hlavnom meste – vysoký počet Slovákov z malomestského prostredia každodenne prichádza za prácou a v tomto prípade sa niektorí vyhýbajú mestskej reči, kým iní ju akceptujú pod tlakom okolia. Obyvatelia Martina bratislavskú reč vnímajú ako nepríťažlivú, respektíve

„fajerskú“. Vo svojich výskumoch poukázal na postoje hovoriacich z južného Slovenska, ktoré vyjadrili voči obyvateľom z východného Slovenska. Ide o to, „že totiž obyvatelia južného stredného Slovenska sú obzvlášť citliví na „východoslovenské“ nedodržovanie dĺžok v prejavoch verejných činiteľov a tolerantnejší sú voči, povedzme, „nepalatálnej“ západoslovenčine“ (ibid, s. 129). Takisto si myslia, že práve tak ako cudzinci robia gramatické chyby, teda že poriadne nepoznajú ani deklináciu. To ich môže vyčleniť do skupiny, ako tých *iných*, *cudzích*, aj keď výskumy potvrdili, že hovoriaci východoslovenského nárečia správne ovládajú skloňovanie (ibid, s. 119-125). Okrem toho sa sociolingvistické problémy vyskytujú v pravopisných chybách, napr. písanie y/i, veľkých písmen a čiarok (Beláková, Ološtiak, Gianitsková-Ološtiaková, 2016, s. 9).

Dnešná sociolingvistická situácia v Chorvátsku sa vzťahuje na dva výskyty. Ten prvý je vlastne globálny proces amerikanizácie jazyka a kultúry, ktorý sa realizuje nielen v Chorvátskej republike, ale aj v iných krajinách, napr. aj na Slovensku (Dolník, 2010a, s. 70). Chorvátčinu najviac ovplyvňuje anglický pravopis, ktorý mládež uprednostňuje pred chorvátskymi pravidlami. V dôsledku toho klesá úroveň všeobecnej gramotnosti a zároveň sa formuje internetová negramotnosť, podľa ktorej sa už nerešpektujú pravopisné pravidlá, napr. čiastočne alebo vôbec sa nepoužívajú veľké začiatkové písmená alebo interpunkčné znamienka, čiarky, bodky atď. Vzhľadom na to sa rozširuje nižší jazykový variant, čo škodí štandardnému jazyku, pokiaľ sa slangové slová používajú namiesto spisovných výrazov. Každodenný jazyk sa stáva čoraz chudobnejším, vyskytuje sa len základná lexika a pravopisné pravidlá. Ďalší sociolingvistický jav je typický v rámci Chorvátska. Keďže chorvátčina nie je dostatočne kodifikovaná, existujú štyri odlišne lektorované pravopisy, a preto možno zažiť odlišné jazykové vyjadrenia rôznych inštitúcií, respektíve médií. Bežne sa stáva, že Chorváti nerešpektujú len jeden pravopis a pri písaní používajú kombináciu všetkých štyroch pravopisov. Na druhej strane sa Udier (2013, s. 56-59) domnieva, že spisovný jazyk sa nevyskytuje v situáciách, v ktorých by sa mal uprednostňovať – ako príklad uviedla verejnú komunikáciu. Tvrdí, že spoločenstvo spisovnú chorvátčinu vníma ako tvar nižšej prestíže a že takýto prístup je v jazyku prítomný kvôli nezodpovedajúcemu učeniu jazyka v základných a stredných školách. Obviňuje zlý vzdelávací program na učenie chorvátskeho jazyka. Vzhľadom na to, že chorvátčinu kodifikovali na základe štokavského nárečia, nie je príliš podobná iným dialektom. Preto sa príslušníci čakavského a kajkavského nárečia často nemôžu dorozumieť bez spisovného jazyka, čo prispieva aj k zlému pochopeniu dialektov. Okrem iného ich často aj učitelia považujú za nesprávne alebo menej hodnotné, a

preto sa tento názor šíri u samotných hovoriacich uvedených dialektov (Kapović, 2006, s. 375-383).

V súčasnej dobe sa pracuje na tom, aby sa nárečia nevnímali negatívne, aby si hovoriaci uvedomili, že práve materinský jazyk je ten žijúci, aktívne používaný jazyk, kým jazyk prestíže je umelo vytvorený prostriedok komunikácie a nemal by slúžiť ako prostriedok, ktorému by sa všetci mali prispôbovať, ale ako pomocný prostriedok na ľahšiu komunikáciu. Je dôležité, aby sa hovoriaci starali o materinské nárečia, lebo odrážajú históriu a národné zvyky. Jednoducho sú osobitné a zaujímavé, pretože reflektujú aj samotnú identitu indivíduí (ibid.).

3. Identita

V poslednej dobe sa pojem identity začal skúmať z aspektov mnohých vied kvôli zložitosti svojich konotácií. Z tohto dôvodu sa stretávame s mnohými definíciami týkajúcimi sa filozofie, psychológie, lingvistickej antropológie, sociológie, sociolingvistiky atď. Pozornosť budeme upriamovať na sociolingvistiku, kde ide o personálnu identitu patriacu ku každej živej bytosti. Keď však skupina osôb začne používať rovnaké kultúrne gestá alebo jazykové varianty, vzráha sa kolektívna identita, na ktorú sa môže nadviazať identita širšieho okruhu ľudí a tak sa vytvorí identita konkrétneho spoločenstva. V dnešnom období sa na identitu môžeme pozeráť z dvoch aspektov. Esencialistický prístup sa ňou zaoberá ako osobitnou, ale zároveň uzavretou kategóriou (Majić, 2010). Na druhej strane, kvôli ľahšej interakcii s ostatnými, individuum hľadá spoločné faktory s ostatnými účastníkmi komunikačného procesu, pričom zanedbáva nejaké ďalšie faktory, ktoré ho tiež tvoria takým, akým je. Tým spôsobom mení svoju vlastnú identitu a neustále ju rozvíja. Spomenuté nepretržité vygradovanie jednotlivca akcentuje konštruktivistický prístup k identite (Joseph, 2004, s. 4; Blažević, Rončević, Šepić, 2007, s. 51).

Každý človek vlastní komplexnú identitu zloženú z viacerých úrovní. Personálna identita sa spája s úplnou rovnosťou a totožnosťou, teda so súborom vlastností tvoriacich každú osobu takou, aká vlastne je. Jedná sa o vzťah medzi vnútorným citom osobnosti jednotlivca a o to, akým spôsobom ho vníma jeho okolie. To tvrdí aj jazykovedec Kalogjera (2007, s. 261), čo možno vidieť v jeho citáte: „Sociálne hovoriac 'identita' je kvalitou, ktorá sa pripisuje ľudskej bytosti zo strany druhých ľudských bytostí“. Takže, osobná identita sa uskutočňuje z dvoch smerov – zdola (ide o individuálne sebavedomie) a zhora (ide o vplyv okolia individua). Americká antropológička Mendoza-Denton (2002, s. 475) tvrdí, že identita sa neprejavuje ani ako atribút, ani ako vlastníctvo, ale ako proces symbolov na úrovni jednotlivcov. Častokrát na otázku *Kto si?* očakávame odpoveď vo forme symbolu, respektíve mena osoby. To očakávané meno, ktoré je prvým aspektom identity, Joseph (2004, s. 4) pomenoval ako *označujúci*. Ďalší aspekt označuje niečo hlbšie, respektíve na koho alebo na čo sa ten názov vzťahuje. V tomto prípade ide o *označovanýho*.

Ďalší základný typ identity sa vzťahuje na skupinovú identitu, čo tvrdia aj dve americké lingvistky, M. Bucholtz a K. Hall (2004, s. 239), pretože veria, že identita je sociálne postavenie seba a iných. Takže identita jednotlivca a identita spoločenstva nie sú oddelené, ale práve naopak – ukazujú na vzájomnú závislosť (Kalogjera, 2007, s. 261). Hlavnými

sociologickými činiteľmi skupinovej identity sú pohlavie, sexuálna orientácia, rasa, profesia, náboženstvo, spoločenská úroveň, vek, bydlisko a podobne (Blažević, Rončević, Šepić, 2007, s. 51). Vzhľadom na to, že jednotlivec sa borí s hranicami medzi všetkými vrstvami identít, skúmame ich podľa kontextov ich prostredia. Ide o geografický, miestny, časový, kultúrny a politický kontext, ktoré, ako uviedla J. Granić (2007, s. 196) „každý zvlášť a všetky spoločne pôsobia na vznik jednoduchého alebo komplexného vzoru identity“. Týmto spôsobom sa tvoria zložitejšie vrstvy, t. j. triedne, lokálne, regionálne a nacionálne identity (Kalogjera, 2007, s. 263). Dve posledné vrstvy identít tvoria silný vzťah s jazykovou identitou. Regionálna sa vyznačuje odlišnými jazykovými variantmi, zatiaľ čo etnická identita sa tiež uskutočňuje vďaka jazyku a potom práve ona pôsobí na zvyky jazykového vyjadrenia (Oštarić, Oštarić, 2007 s. 420). Faktom však je, že etnické spoločenstvo nemusí používať len jeden jazyk, a práve preto takáto situácia prispieva ku komplikovanej spojitosti etnickej a jazykovej identity (Pranjković, 2007, s. 488-489). Takže jazyk je nielen symbolom prenášania myšlienok, ale je aj dôkazom etnosu a etnickej kultúry, respektíve faktorom etnických, kultúrno-ideologických a spoločensko-politických procesov (Blažević, Rončević, Šepić, 2007, s. 52).

3.1. Identita a jazyk

Individuálna identita, ale aj skupinová identita sa realizujú v procese komunikácie vo forme otvoreného dialógu. Na otázku, ako identita súvisí s použitím jazyka, môžeme odpovedať citátom J. Granić (2007, s. 196-197): „Komunikácia zároveň umožňuje aj premenlivosť, aj dynamickosť všetkého, čo komunikujeme a všetkých, ktorí komunikujú, dokonca aj dynamickosť prostriedku, ktorým komunikujeme, t. j. JAZYKA“. Identita je základnou bázou ľudskej komunikácie a interakcie. Jazyk je naším integrálnym celkom prenikajúcim do sveta myšlienok a spôsobov, ktorými sa pozeráme na svet (Edwards, 2009, s. 77; Joseph, 2004, s. 39). Práve preto ten človek, ktorý určitým spôsobom ovláda viacero jazykov, vlastní aj ich širší repertoár. Jazykové kódy majú schopnosť konštruovať identity na základe zopár vyslovených syntagiem, čím osoba svoje identity môže prispôbiť alebo modifikovať. Na druhej strane aj identita môže mať vplyv na výber jazykových výrazov (Blažević, Rončević, Šepić, 2007, s. 51; Joseph, 2004, s. 2).

Dôležitou zložkou každej identity je jazyková identita. Ide o komplexný a vrstvený jav, ktorý realizujú mnohé komponenty, napr. nacionálne, politické, lingvistické, psychologické

a podobne (Piškorec, 2007, s. 459). Z tohto dôvodu existuje veľa postojov k tejto téme. Napríklad jazykovedec B. Tošović (2007, s. 653-654) ponúkol svoju definíciu:

„Jazyková identita je elastickým a variabilným vzťahom k jazyku založeným na priťahovaní a odmietaní, v ktorom je priťahovanie zamerané na identickosť³, má centripetálny charakter a vedie ku konvergencii, zatiaľ čo odmietanie je zamerané na odlišnosť, vedie k divergencii a má centrifugálny charakter“.

Inými slovami ide o spojenie dvoch rozporov, teda o kompromis opačných tendencií, čo je vlastne paradoxné, lebo to *isté* je zároveň aj *odlišné* (Joseph, 2004, s. 37). Naďalej Mićanović (2006, s. 52 – 53) odlišuje tri komponenty, podľa ktorých jazyková identita vlastní tri aspekty – typologický, genetický a cenný. Typologický aspekt sa vzťahuje na štruktúru gramatického systému, genetický zaraďuje jazyky do rodostromu, kým cenný aspekt súvisí s postojom hovoriacich k vlastnému jazyku, ktorý ovplyvňuje kultúrna tradícia, respektíve symbolický vzťah s náboženskou, politickou a etnickou identitou.

Lingvista N. Rašić (2007, s. 524) zvyrazňuje dva samostatné pojmy – jazykovú identitu, ale aj identitu jazyka. Podľa neho to prvé súvisí so systémom postojov k vlastnému jazyku, zatiaľ čo identita jazyka sa vzťahuje na systém symbolov. Obidva úkazy sa vyskytujú v momente, v ktorom komunikačnú funkciu vymení symbolická funkcia. Vzhľadom na to je jazyk aj symbolom, prostriedkom vyjadrovania, ale aj správou, respektíve obsahom výkazu, čo znamená, že identitu reflektuje jazykové vyjadrenie predovšetkým stelesňujúce symbolický charakter jazyka. Identitu jednotlivca možno určiť ako jazykovo-symbolický komplex, ktorý nie je nezmeniteľný a permanente sa rozvíja v rôznych životných situáciách (Piškorec, 2007, s. 459).

³ Tošović sa domnieva, že identickosť a rovnakosť nie sú synonymá, ale je to vzťah medzi A, B, C,... X, v ktorom A obsahuje všetky vlastnosti, ktoré má B, C,... X a naopak (Tošović, 2007, s. 651).

4. Sociolingvistický výskum

V tejto diplomovej práci skúmame uvedenú jazykovú identitu, v ktorej zdôrazňujeme vzťahy mladých rodených hovoriacich chorvátskeho a slovenského jazyka k cudzím jazykom, respektíve k materinskému jazyku, teda k nárečiam a k spisovnému kódu.

Pre ten účel sme využili metodiku naratívneho interview, ktoré do sociálnych vied uviedol sociológ F. Schütze na konci sedemdesiatych rokov 20. storočia. Na začiatku ho uplatňoval vo svojich výskumoch o štruktúre moci v interakciách. Neskôr ho realizoval vo výskumoch týkajúcich sa biografických a sociálnych procesov jednotlivcov. Získané údaje analyzoval metódami textovej lingvistiky a metódami analýzy diskurzu. Zameral sa na vonkajšie a vnútorné procesy, teda reakcie respondentov. Piškorec sa domnieva, že opytovaní pri rozprávaní odкрývajú aj špeciálnu sociálnu situáciu (Ščukanec, 2017, s. 67-68).

4.1. Jazyková biografía

Metóda jazykovej biografie sa v kontaktnej lingvistike objavuje počas osemdesiatych a deväťdesiatych rokov minulého storočia. Jedná sa o prevzatie biografickej metódy zo sociologickej oblasti a o jej aplikácie na výskyt, ktoré patria ku kontaktnej lingvistike, respektíve k sociolingvistike. V sociológii sa metóda vzťahuje na výskumný postup, na ktorý sa zaznamenávajú výkazy osôb o ich spoluúčastiach v nejakých udalostiach a v rôznych procesoch. Neskôr sa na základe výkazov vytvárajú deskripcie udalostí a formulujú sa interpretačné hypotézy. V kontaktnej lingvistike ide o analýzu písaných textov, o spracovanie údajov zistených vďaka anketám či o realizáciu a analýzu interview, pričom sa dôraz kladie na používanie jazyka a dialektov počas konkrétnych situácií (Piškorec, 2007, s. 457-458).

Podľa Ščukanec (2017, s. 68-69) Franceschini interdisciplínu vidí v podobnostiach medzi viacerými vedami. Hoci každá disciplína má špeciálne analytické postupy, ich spoločným faktorom je naratívny obsah, ktorý skúmajú v určitom období a v sociokultúrnom kontexte. Tiež si myslí, že interview jazykovej biografie predstavuje životný príbeh jednej osoby, pričom sa zdôrazňuje použitie jazyka. Takže jazykovú biografiu definovala zložitým a vrstveným pojmom, lebo jazyk je najdôležitejšia zložka interview, v ktorom možno rozprávať aj o iných témach. Domnieva sa, že jazyková biografía pochádza zo slobodného naratívneho interview a že J. Nekvapil tento typ biografie tiež považuje za rozprávanie o jazykoch, respektíve za jazykové prijatie. Na druhej strane Ščukanec uviedla, že K. Meng

rozlišuje jazykovú biografiu (nem. *Sprachbiographische Äußerung*), teda časť príbehu, ktorou osoba zdôrazňuje vývoj jazyka, od výkazu jazykovej biografie, kde možno vidieť nielen použitie jazyka, ale aj aspekty jazykového vývoja (nem. *Sprachentwicklung*). Pre ňu „jazykové biografie na základe získaných dát, tvoria ucelený obraz jazykového vývoja nejakej osoby, v jej sociálnom okolí“ (ibid., s. 69).

4.2. Opis výskumu

Metódou výskumu sú jazykovo-biografické interview, ktorých sa zúčastnili rodení hovoriaci chorvátskeho, respektíve slovenského jazyka. Cieľom je zistiť, akým spôsobom sa mladé generácie pozerajú na jazyky, teda kódy nejakého jazyka. Tieto informácie zistíme od mladých respondentov, pretože mladé generácie si prispôbujú jazyk modifikáciou svojho sociolektu tak, že nerešpektujú normy, a z tohto dôvodu obsahuje jazyk množstvo nových foriem. Jazykové správanie mladých ľudí nie je unikátne, pretože ho možno meniť a prispôbovať vzhľadom na vek a vzdelanostnú úroveň. Jazyk mladých sa, okrem iného, vyskytuje vo forme mediolektov, teda v podobe hovorového i písaného jazyka, ktoré v sociolingvistike majú dôležitú úlohu pri skúmaní jazykových bariér. Tzv. „obmedzený kód“ vyznačuje písanú, zatiaľ čo sa „prepracovaný kód“ vzťahuje na hovorovú formu. Rozdiely objavujúce sa medzi nimi sú obrovské vzhľadom na to, že rozdiely sú prítomné aj medzi rôznymi skupinami, čo znamená, že spomenuté mediolekty možno považovať za sociolingvistické fenomény (Jozić, Rakovac, 2007, s. 240-242). Prvotným cieľom tejto diplomovej práce je zistiť dnešný stav hovorového jazyka, aby sme zaznamenali reálnu každodennú situáciu mladých Slovákov a Chorvátov.

4.3. Parametre výskumu

Opytovaných sme vybrali podľa pohlavia, veku, bydliska a ich jazykového prostredia. Do výskumu sme zapojili šesť opytovaných osôb v pomere 2:1 – dvaja Chorváti a jedna Chorvátka, respektíve dve Slovenky a jeden Slovák. Takže sme do výskumu zahrnuli štokavský (Respondent 1), kajkavský (Respondent 2) i čakavský (Respondent 3), respektíve západoslovenský (Respondent 4), stredoslovenský (Respondent 5) či východoslovenský dialekt (Respondent 6). Veková skupina sa pohybuje v rozmedzí 18 – 27 rokov.

Chorvátski Respondenti 1 a 2 interview urobili naživo, v ich vlastných domoch, kým Respondent 3 na otázky odpovedal prostredníctvom telefonického rozhovoru, tak ako aj slovenskí Respondenti 5 a 6, zatiaľ čo Respondentka 4 rozhovor urobila naživo, v jednej bratislavskej kaviarni. Interview sa natáčali zariadením OLYMPUS DIGITAL VOICE RECORDER WS-852. Najkratší rozhovor trval 12 minút, kým ten najdlhší prebiehal v intervale 38 minút.

4.4. Etika výskumu

Keďže respondenti boli vopred oboznámení s podmienkami, počas interviewu vedeli, že ide o účely tejto diplomovej práce v rámci Štúdia slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Záhrebe. Každý z nich verbálne potvrdil spoluúčasť v jazykových biografiách mladých hovoriacich chorvátskeho a slovenského jazyka. Všetci opytovaní dobrovoľne súhlasili s pološtruktúrovaným interviewom.

Každý z nich mal možnosť odmietnuť spoluúčasť vo výskume, no nikto ju nevyužil, ba práve naopak, respondenti boli ochotní odpovedať na položené otázky. Z dôvodu zachovania anonymity sa mená opytovaných v práci nevyskytnú.

5. Jazykové biografie

Jazykovo-biografická metóda je spôsobom získavania názorov mladých generácií na ich materinský idióm, respektíve na spisovný jazyk. Počas interview vyjadrili svoje názory na jazyky s ktorými sa stretli, ktoré ovládajú, ktorým kódom rozumejú, kde a prečo sa s konkrétnymi jazykmi zoznámili a ktoré sa v budúcnosti chcú naučiť. Dôraz kladieme na individuálny výber, na to, akým jazykom sa chcú vyjadriť a prečo si vybrali práve ten jazykový kód. Takže ide o okolnosti, v akých sa rozhodnú pre určité výrazy určitého kódu.

5.1. Jazykové biografie mladých rodených hovoriacich chorvátskeho jazyka

Chorvátsky spisovný jazyk sa, ako variant na vyššej úrovni, vzťahuje na etnickú identitu Chorvátov, kým tri nárečia predstavujú rôzne jazykové, nárečové a písomné tradície, respektíve trojnásobnú chorvátsku jazykovú identitu (Pranjković, 2007, s. 490). Z tohto dôvodu sa zaoberáme jazykovými identitami mladých pokolení, lebo tie sú spojením materinského jazyka, ale aj iných jazykov, vyskytujúcich sa buď vo verejnom živote, alebo v rodinnom kruhu.

5.1.1. Jazyková biografia I

Respondent 1 má 23 rokov. Teraz býva v Záhrebe, ale tvrdí, že to nie je jeho trvalé bydlisko, lebo počas celého života býval v Dubrovniku, odkiaľ sa pred piatimi rokmi presťahoval do Záhrebu kvôli štúdiu. To ale nie je všetko: *Bio sam u Rumunjskoj na par mjeseci, da. Mislim bila je to cijela tura po južnoj i južnoistočnoj Europi.*

Jeho rodina je pôvodom z Chorvátska: *Moja baba i dedo su iz Konavala s jedne strane, s materine strane, a s ćaćine strane su iz Župe, tako da... to je standardna kombinacija dolje za Dubrovnik, Župljani i Konavolke, tako da...* Starí rodičia bývali takmer celý život v Dubrovniku a medzi sebou sa veľa rozprávajú starým dubrovnickým jazykom. Medzi župským a konavalským dialektom rozoznáva veľa odlišných charakteristík. Tvrdí, že konavolský jazyk je najosobitnejší, najzvláštnjší: *I po naglasku, znači moj je čak više dubrovački... više konavolsko-dubrovački, nego što je dubrovački tako da nema zovijevanja, nema prenemaganja i tako to. Mislim, barem smatram da nema. Pogotovo tu u Zagrebu sam*

pogubio više-manje doticaj sa svim tim [...]. Rozdiely možno nájsť aj v lexike týkajúcej sa poľnohospodárstva a domácnosti: Fregati, tipa, mislim to je dubrovačka riječ, to je... to je pranje podova, je li. Zatim bonegracije su stalci za... za zavjese, konj za utijavanje je stol za peglanje [...]. Hoci v niektorých starších dubrovnických rodinách možno cítiť starý tvar jazyka, zvyčajne sa už nepoužíva. Na otázku, ktorý jazyk považuje za materinský kód, odpovedal takto: ah, mislim, maučeni smo hrvatski, jel. Iako tu uvijek ima neka doza otpora prema... prema svojatanju od strane države, od strane Hrvatske. Ono, kako je sam Dubrovnik uvijek bio i republika i slobodan, nakon pad... nakon što je Napoleon, je li, došao, to se sve srozalo, tako da... ali mislim hrvatski je, što ću? Prostredníctvom tejto vety sa dotýka odporu voči štátu. Myslí si, že je prítomný z viacerých dôvodov – kvôli hrdosti Dubrovničanov a neschopnosti štátu, lebo neupravil inštitúcie, aby fungovali tak, ako by mali. Dotkol sa aj jazyka prestíže, keď povedal, že chorvátčina premohla všetky nárečia, lebo všetkým bola základným predmetom v školách, bola zrozumiteľná a tak premohla lokálne nárečia, pomaly ich dávala preč z každodennej reči. Domnieva sa, že sa nedostatočne pracuje na zachovaní tohto nehmotného dedičstva, prítomného v jeho rodinnom dome, zatiaľ čo taliančina nie je ich obvyklým jazykovým kódom. Rodičia sa nesnažili hovoriť spisovným jazykom, ale aj tak sa na základe dubrovníckej štokavčiny kodifikovala spisovná chorvátčina. Jedinými rozdielmi, ktoré tento Respondent vidí medzi jeho materinským a spisovným jazykom sú: [...] i riječi neke pojedine, mislim ima ih niz, ima ih dosta, i naglasak. Také príklady uviedol v nasledujúcej vete: Na trpezi imamo dva, tri žmula.

Opytovaný navštevoval základnú a strednú školu v Dubrovniku, kde sa učitelia snažili komunikovať v spisovnom jazyku, pokiaľ išlo o to, aby sa správne naučili ovládať chorvátčinu. Na druhej strane kládli dôraz na dubrovnícky dialekt, lebo, ako tvrdí Respondent 1, je cítiť, ako sa v meste stráca ten jazyk kvôli imigrantom z Hercegoviny alebo zo Slavónska: [...] *to je razvoj jezika u neku ruku. Možemo se potruditi zaštit ga, ali da se tu može nešto puno napraviti, ne, eventualno po školama sate dubrovačkog uvest, ali to je priča stara triest godina, nije da se išta poduzima u vezi toga.*

Dubrovnik ako mesto vlastní dva televízne kanály – DU TV či Libertas TV: *I to su vrlo lijepi program, koji poštuju kulturu i govor prvenstveno, da. I ono, lijepo je čut kad dođe neki gost iz Grada, ajmo reć političar ovo-ono, da se on neće možda suzdržavati dubrovačkog jer je sad tu slobodan govoriti na dubrovačkom, znate. I onaj, voditelj isto tako, nema tu, nema tu standardnog i to je lijepo jako za čut pogotovo kad ste udaljeni, je li. Teši ho, keď známi Dubrovničania nezabúdajú dubrovnícke nárečie ani neskôr v živote, že sa oň v neskoršej*

kariére starajú, že nepodliehajú spisovnej forme ani v televíznych vystúpeniach. Podľa neho sa vtedy budí už uvedená hrdosť občanov Dubrovníka. Nadalej si myslí, že dubrovnícka literatúra je najpokročilejšou literatúrou na chorvátskom území a je dôležitá v literárnych predstaveniach či vo vzdelanosti národa, lebo niektoré výrazy majú určitý význam, ktorý možno počuť aj v komickom kontexte: *Od načina života ili čisto filinga izbaciti da kad te fjaka uhvati i odma će svi, Zagrepčani, Zagrepčani, mislim, cijela kontinentalna Hrvatska će, ili po dalmatinski neki, ili po dubrovački – ajme fjaka ovo-ono, mislim [...]*.

Hovorí, že by sme najprv mali vedieť, že Dubrovník a jeho okolie boli dlhé obdobie oddelené, napr. za čias Turkov alebo Benátskej republiky a vzhľadom na to vždy boli malou skupinou uzavretou do seba. Dodnes sa ustálila potreba ísť za niečím svojim. Domnieva sa, že majú jednu jedínú cestu do „Gradu“, lebo všetci sú naň orientovaní, neodchádzajú do iných miest v okolí a keďže sa často nestretávajú s ostatnými Chorvátmi, majú iný prízvuk. Veľa necestujú, iba do Záhrebu, kde sa tiež priatelia s Dubrovničanmi. Až počas sezóny žijú s cudzincami a vtedy si spomínajú na zimné mesiace, kedy na uliciach možno počuť takmer len dubrovnícke nárečie. Myslí si, že vtedy sa vracajú vrele city a pocit príslušnosti k svojmu materinskému nárečiu, ako aj všeobecne vo svete, tak aj v Dubrovníku.

Počas základnej školy sa učil po nemecky a po španielsky, a na strednej škole mal povinné cudzie jazyky nemčinu, taliančinu a angličtinu. Je bakalárom rumunského jazyka a sociológie a teraz študuje riadenie ľudského potenciálu. Na fakulte pokračoval v angličtine, okrem toho sa začal učiť rumunčinu a holandčinu: *Interesantno je da... da taj talijanski, španjolski, mislim, zajedno kako sam učio rumunjski, bez nekog velikog problema mogu razumijet kad... kad naiđem na njega, je li. Da sad koristim u komunikaciji, ne, kao ni rumunjski jer, eto tako... tako igrom slučaja. Ali s rumunjskim sam u doticaju najviše jer često pratim rumunjske vijesti, tako da... novitate, i tako to*. Málokedy si píše s niekým v rumunčine, na rozdiel od angličtiny, ktorú často používa v písanej komunikácii. Literatúru číta len v anglickom, kým správy číta v rumunskom jazyku. Mimo týchto cudzích jazykov sa žiadny iný nenaučil. Holandčina je výnimkou, pretože si tento jazyk vybral ako predmet patriaci k vonkajšej voliteľnosti na prvej fakulte. Zdal sa mu zaujímavým jazykom, ale tvrdí, že sa ho dobre nenaučil. Každodenne používa chorvátčinu, angličtinu a rumunčinu. Anglický jazyk používa v práci a v komunikácii s kamarátmi alebo so známymi osobami v písanej i v hovorovej forme – porovnal ho s materinským jazykom. Oficiálne ho používa v práci, aby s kolegami mohol interne komunikovať. Na druhej strane pozná veľa cudzincov, s ktorými

si viac-menej píše správy. Vlastní okolo päť, šesť kníh týkajúcich sa cudzích jazykov, a to nielen z angličtiny a rumunčiny, ale aj z čínskeho jazyka.

Z jazykov, ktoré susedia s Chorvátskom, nepozná žiaden. O Slovincoch povedal, že: *pa ne, nisu mi baš kjaro, nisu mi baš razumljivi. Mislim, polako iz konteksta se može izvuć koja... koja misao, da, ali da bi se mogao razumijet bez problema, ne. Trudio se jesam, ali nažalost, mi, mi smo previše dole na jugu, da smo, da smo tipa malo sjevernije poput tebe, je li, poput gore Međimuraca, vama je to smiješno sve, razumljivo, je li, a nama je to ko znanstvena fantastika, eto.* Ani hovoriacim spomenutého međimurského variantu nerozumie najlepšie. Domnieva sa, že južní Chorváti majú najviac podobností s obyvateľmi Slavónska. Čakavčina pre neho tiež predstavuje problém, lebo ani ten dialekt nie je častý v jeho okolí. S Dubrovničanmi vždy komunikuje v dubrovníckom dialekte, no s Chorvátmi, ktorých materinský jazyk nie je dubrovnícka štokavčina, sa usiluje komunikovať v spisovnej forme chorvátčiny, hoci sa niekedy stretáva s neobvyčajnými situáciami: *pa trudim se standardnim, ali u trenutku, je li, znam i ja reć par riječi. Na me se gleda u čudu, ono, što sam upravo reko, što zbog naglaska, što zbog brzine govora eventualno, jel, a što zbog samog nerazumijevanja jer izleti i meni pokoja riječ za koju zaboravim uopće da nije standardna. Mislim, dogodi se to svima, ja mislim. Da, ali standardno najviše.* Oficiálnu chorvátčinu konštantne používa v Záhrebe v každej dôležitej situácii, predovšetkým na fakulte a v práci, pretože si myslí, že spisovný jazyk patrí k týmto sféram.

Tvrdí, že jeho písomná komunikácia neobsahuje veľa anglicizmov a vôbec nie slangové slová. Uviedol, že väčšinou píše rovnakým spôsobom, akým hovorí. Potom si to trochu rozmyslel a pridal, že možno používa viacero anglických výrazov, než si to sám uvedomuje. S hovoriacimi dubrovníckeho kódu si píše v materinskom kóde, zatiaľ čo s ostatnými príslušníkmi chorvátskeho národa komunikuje v spisovnom jazyku.

Keby sa mal rozhodnúť iba pre jeden jazykový kód, pre svoj dialekt, alebo spisovnú chorvátčinu, skonštatoval, že to by nedávalo zmysel: *pa mislim da nema potrebe za tim. Mislim da, mogao bi možda, ali stvarno nema potrebe jer to je bogatstvo na kraju krajeva, što rodnog mjesta, ne znam, obiteljskog bogatstva, bila bi grehota to napustit.* Pojem multilingválnosti pre neho predstavuje kohéziu: *predstavlja ono što... što... što bi se moglo staviti u neke okvire vizije Europske Unije, znaš, da se zna puno jezika, da se putuje, ta mobilnost, ovo-ono, tako da ono... predstavlja samo onaj ... samo dobro, nema negativnosti, nema... Uglavnom, da, jedinstvo neko, ne znam.*

5.1.2. Jazyková biografia II

Respondentka 2 má 25 rokov. Pred dvoma rokmi sa presťahovala do Grazu, dovtedy žila v Chorvátsku na hranici so Slovinskom. Teraz sa už nechce nikam presťahovať, lebo všetko, čo potrebujú s priateľom našli v Rakúsku. Jej rodičia spojili rodiny z dvoch krajín: *Od ate, koji je Hrvat, roditelji su isto tak Hrvati, a od mame, koja je Slovenka, su isto tak mam... starci Slovenci*. O sebe tvrdí, že jej materinský jazyk je kajkavčina: *Moji su se z menom uvek spominali kajkavskim*. Potom ešte pridala, že s matkou sa rozpráva po slovinsky a kajkavsky, ale s otcom hovorí len kajkavským dialektom: *Ali, u biti to je opet mješavina hrvatskog i slovenskog jer smo doma na granici*.

Základnú školu navštevovala v rodnom meste, kým do strednej školy chodila do Varaždína, kde absolvovala smer technika pošty a telekomunikácie. V školách učitelia trvali na spisovnej chorvátčine: *Si su se uvek trudili standardno*. Potom navštevovala vysokú školu v slovinskom Maribore a dnes je bakalárom manažmentu turizmu a wellnessu. V školách sa vzdelávala: *na hrvatskom standardnom i slovenskom standardnom*. Na Slovinsku učitelia tiež trvali na spisovnom variante. V školách boli povinné cudzie jazyky angličtina a nemčina. Mimo školy sa systematicky neučila žiaden jazyk, ale: *ne direktno, možda indirektno češki zbog sestrice, koja mi je, ovoga, Čehinja. Al ono, to je tak, nisam se ga učila, nego, tu i tam sam nekaž čula pa sam se družila s tim ljudima, s familijom njenom, išli smo v Češku i tak. Al to je ono, par riječi*. Aktívne používa kajkavčinu, spisovnú chorvátčinu, slovinčinu a nemčinu, zatiaľ čo anglickým jazykom sa dorozumieva v písomnej podobe na internete. Tvrdí, že si s nikým nepíše len po anglicky, kým ostatné jazyky používa v písomnej komunikácii. Vždy sa snaží prispôbiť osobám, s ktorými udržiava písomnú komunikáciu, a z tohto dôvodu používa skratky a slangové slová v chorvátčine *feštati, stari, faks, fakat, spika* a v slovinčine *itak, ayde, bolonc, kao* atď.

Okrem uvedených jazykových kódov, napriek tomu, že Maďarom nerozumie, pozná niektoré maďarské slová: *kijarat, kijarat, to je izlaz i ovo drugo sam sad pozabila*. Na otázku, či rozumie taliančine alebo španielčine povedala, že sa jej nezdajú ťažkými jazykmi a že sa ich naučila vďaka médiám: *pa ja mislim da iz televizije, jer ono, obadva su jako laka. Ono, i slična su mi se čini, onak tak, egzotičnije zvuče, ono, lako se... lako ideju v uho*. Na druhej strane si myslí, že neexistuje možnosť, že aby sa zúčastnila na jednoduchých rozhovoroch v týchto románskych jazykoch.

Respondentka 2 nám vysvetlila, za akých okolností používa konkrétny jazykový variant: *Pa recimo dok dojdem tu di sam odraščala, znači v kajkavski kraj, onda se tu spominam tak s familijom, roditeljima, poznanikima, prijateljima iz tog kraja. Onda hrvatski književni se spominam s priateljima, z onim ljudima koje sam, recimo, srela v srednjoj i tak, z ljudima koji... kojima je to inače materinji jezik. Slovenski isto tak, znam i slovenski i književni i domaći. Znači, jedan upotrebljavam s jednim, drugi opet s drugima. Njemački govorim, ono, trudim se verovatno standardni, ono, ilitiga visoki, tak oni to vele. Se posud, znači na poslu i okolo, i s ljudima, ono. Na drugej strane tvrdí, že žiaden dialekt nemčiny z rakúskeho územia nepozná, pretože sa spisovný nemecký jazyk začala učiť ešte počas základnej školy. Učila sa ho aj predtým ako začala študovať, ale najlepšie si ho osvojila počas života v Grazi a najmä pozeraním nemeckých TV-programov. Uviedla, že vlastní lingvistické knihy týkajúce sa nemčiny. Potom pokračovala: *Alen je moj dečko, znači ja se s njim standardni... mislim, s kajkavskim jer je on isto iz tog kraja. [...] Joj, ubacujemo se kaj postoji. Ubacujemo se živo, i njemački, i hrvatski, i slovenski, kajkavski, znači to je neki naš jezik koji niko ne govori osim nas dok smo sami.**

Nadálej rozlišuje viacero druhov kajkavčiny: [...] *Sako selo u biti. Ili morti bi rekla onak, tri, četiri sela isto i onda opet malo dale, tak nekak. Deset kilometri raz... razmaka je, ono, je... jeden dijalekt, onda posle dale drugi i tak. Uvek su neke reči, tu je, tu recimo v našem kraju je veliki utjecaj slovenskog, ne, kad je ono tak, prvo, odmah prvo selo do Slovenije, a ovi ostali tam dole nakon deset kilometri više nemaju utjecaj slovenskog. Je to čitiť aj v lexike, aj vo výslovnosti, ale podľa Respondentky 2 častejšie ide o výber slov: *Ima i mislim puno germanizma, ne, i v slovenskom i tu v tom kajkavskom. Aby si zachovali unikátnosť svojej kajkavčiny, funguje kultúrno-umelecká spoločnosť Krijesnice, teda zhromaždenia hasičov, na ktorých sa účastníci rozprávajú po kajkavsky.**

Spisovnú chorvátčinu používa málokedy, lebo v Chorvátsku už istú dobu nebýva, napr. len na úradoch, kde sa všetci snažia komunikovať len v spisovnej chorvátčine – aj klienti, aj úradníci: [...] *Ali, recimo, ako bi išla, uvek ako idem v grad, ako idem u pekaru, ako, ne znam, ako idem van iz svog sela ili svoje općine, onda je to uvek hrvatski književni, ili kad sam v kontaktu z nekim ljudima kojima je to normalni jezik, ne znam...* Pre slovinčinu platí to isté. Niekedy sa jej stáva, že namiesto spisovného slova povie slovo v dialekte, ale mnohokrát ide o miešanie chorvátskeho, slovinského a nemeckého jazyka: [...] *Govorim, recimo, na hrvatskom i onda mi ... nemrem se sjetiti sad na kojem, na tom jeziku nego mi iz drugog jezika ta riječ upadne na misao i onda se, ono, zdekoncentriram, to je često. Keby si mala zvoliť*

niektorý z jazykových kódov, vybrala by si spisovnú chorvátčinu: *pa je, pa ne trebaju mi, kajkavski mi je, ono, najbliži i prvi kojeg sam znala i jedini kojeg znam, ono, jedino za kojeg morem reći da je to moj jezik, svi ostali su mi, takoreć, priučeni. I ono, nisam v nit jedan jezik koji znam sto posto sigurna, osim v kajkavski*. Vysvetlila, že ide predovšetkým o to, že spisovnú chorvátčinu najmenej potrebuje v súčasnej realite. Vzhľadom na to, že žije v Rakúsku, angličtinu často používa ako svetový jazyk, respektíve ako „náhradu“ za nemecký jazyk v „ťažších“ situáciách.

Viacjazyčnosť pre túto Respondentku tvorí víziu osoby, ktorá ovláda alebo pozná aspoň základy viacerých jazykov. Verí, že takéto osoby môžu mať výhody vo všeobecnom spoločenstve alebo pri cestovaní, v cudzích krajinách.

5.1.3. Jazyková biografia III

Respondent 3 má: *dvadeset i šest godišć. Dvajsedmi ću napunit u deveti misec*. Býva na ostrove Vis, v meste rovnakého názvu. Doteraz sa viackrát sťahoval, lebo prvé tri roky študoval v Záhrebe a potom sa ešte dva roky vzdelával v Split. Celá jeho rodina pochádza z ostrova Vis: *Apsolutno su svi sa škoja, sa Visa, osim, co je važno napomenit, samo mi je mater iz Komiže, a otac iz Visa. [...] Oni poznaju, one znaju govorit taljonski, engleski i kako i ovo, na kraju krajeva*. Tento Respondent povedal, že jeho materinským jazykom je chorvátčina. Vysvetlil, ako na ostrove v minulom storočí bola jazyková okolnosť: *Doma mi svi provijemo na viški dijalekt, s tim da je važno napomenut da stori svit koji je iša u Amerike scetardesetih, pedesetih nadaje i vroti se u Komižu ili Vis nakon dvadeset, trieset ili cetardeset godišć, oni proju puno boji, odnosno izvorniji dijalekt, nego ca ga mi danas koristimo. Tako da to je problem gubljenja dijalekta, s vrmena na vrime, s generacije na generaciju*.

Na ostrove navštevoval základnú a strednú školu a potom vyšší stupeň odbornej spôsobilosti z ekonómie dosiahol v Záhrebe a Split. Povedal, že všetci učitelia z Visu kládli dôraz na spisovný jazyk: *Meštri su se izričito trudili, svom forcom su se trudili, oću reć, gvorit književni jer je tako, mislim, tako njima je pravilo struke, ali bilo je pojedinih meštri koji su znali s vrmena na vrime, a da ni somi ne znaju da njima izleti, da njima izleti koja... koja viška ric koja ni standard, po standardnom, književnom stilu. Tako da, bilo je svega, ali u devedeset i devet posto slučajevi je bilo na književni*. Omša sa tiež realizuje v spisovnej chorvátčine: *U crikvu se koristi književni jazik, mada, tokom tradike, pop će često koristiti*

dijalektalne rici, tako da... Povedal, že je tam podobná situácia, aká sa vyskytuje v školách – všetci sa usilujú používať spisovný jazyk. Jazyky, pomocou ktorých sa vzdelával sú: [...] *normalno na hrvatski, ali osim hrvatskega uci son taljonski, francuski, engleski*. Tvrdí, že neľutuje, pretože sa naučil ovládať viacero jazykov: [...] *jer se rece ca veće jaziki govoriš, to više vridiš*. Čo sa týka písanej funkcie, povedal, že: *libre štijen, ali zimi kad iman veće vrimenta, jer je liti dosta ovako tempo žestok* [...]. Nevlastní žiadnu lingvistickú literatúru okrem slovníkov. Beletristické diela v iných cudzích jazykoch nečíta, lebo si ich vždy nájde v angličtine alebo v chorvátčine. Povedal, že sa necíti pripravený čítať v iných jazykov, lebo taliančinu a francúzštinu nepoužíva vo väčšej miere: [...] *jednostavno u engleskemu sam daleko, ono, jaci od svih stranih jaziki koje govorin*. Nemecký jazyk je jediným jazykom, ktorý sa tento Respondent učil mimo školy. Išlo o to, aby vedel jeden jazyk navyše, najmä z dôvodu práce. Nemčinu si vybral, lebo: [...] *son ga smatra sebi najpotrebnijim u svome poslu*. Porovnal ho s taliančinou a francúzštinou, hoci z týchto troch jazykov najčastejšie komunikuje v taliančine. Tvrdí, že sa v týchto jazykových kódach môže zapojiť do jednoduchých rozhovorov, ale že komplikovanejšie dlhšie rozhovory už nemôže pochopiť, pretože cíti, že na také situácie jeho znalosti nestačia. Počas turistickej sezóny cez deň hovorí len po anglicky, ale na konci dňa, v rodinnom prostredí používa len višský dialekt. S multilingválnymi jednotlivcami sa rozpráva len v jednom jazykovom kóde: *Nikad ne mišon jazike i odma u startu se dogovorin sa svitom da... na koji ćemo jazik razgovorat. I u nojčeščemu slučaju to bude engleski*. V písomnej komunikácii ide o rovnakú situáciu: *Kad pišem, pišem većinom mejlove na engleski, a kad koristim materinji jazik, onda se držim standardnega, književnega zato jer jednostavno ne bi imalo smisla nikome ko ni odavde govorit, odnosno pisat na dialektu*. V kamarátskych správach sa vyjadruje aj skratkami, aj slangom: *Zno mi se dogodit da našemu coviku, čak coviku koji je s Visa, napišem u poruku kužiš. To, to su jednostavno globalni problemi* [...].

Takže regionálny dialekt v oboch formách, ústnej a písomnej, používa iba s obyvateľmi ostrova Vis, aj keď ide o rozhovor v oficiálnych inštitúciách: [...] *Ali ako se radi o činovniku, polic... policiotu, koji je... koji je odavde, cihovi su mater il otac odavde, onda normalno da ćemo govorit na dialekt*. Za iných okolností sa snaží používať spisovnú formu jazyka. Ešte sa nezúčastnil rozhovoru, v ktorom by hovoril vo svojom dialekte a jeho spolubesedník z inej časti Chorvátska by sa vyjadroval v svojom nárečí: [...] *Ni s... ni sa to nikad dogodilo i s tim da se tokom normalnega razgovora na književni se, dogodi ti se da ti fali ric, ne moreš je se sitit a znoš je na dialektu i onda je jednostavno receš na dialektu, onda*

se nakon tega ispraviš. Ali desi se, pogotovo kad se tek makneš sa škoja u neki... u neki drugi grad [...]. Takže Respondent 3 sa snaží používať spisovný jazyk vo väčších mestách, ale aj sám si je vedomý svojich tvarov spisovného variantu: *E u Zagrebu baš striktno književni, a u Split bi se držo čak i onako malo splitskega, splitskega dialecta i splitskega nocina govorenju, s tim da to nikad ne bude kako provi Splićanin, zato jer fala Bogu to su dvo različita dialecta, eto, tokom povijesti smo uvek mi bili vezani za Split na ovi il na oni nocin.* Rozdiel je možné vidieť vo výbere lexiky: [...] *Naprimjer, nećeš pitat Splićanina ca ti ciniš, nego šta ti, šta ti radiš. Tako da to po... veći je po naglasku... je razlika između mog književnog i mog, nazovimo ga splitskega, mada to ni splitski, jer za govorit splitski, moraš se rodit u Split.* Domnieva sa, že je takisto cítiť veľa rozdielov medzi variantmi každej dediny na ostrove: *Velika je, velika razlika. Naprimjer, Komižani, znači, Komiža je uz Vis jedini grad na škoj. Komižani se u principu da židu malo drugacih izgovorih, malo, malo su čak i beside drugacije [...].* Uviedol jeden príklad: *lod'* sa vo Vise hovorí *brod*, kým v Komiži sa používa *brud*: [...] *Tako da postojidu nike razlike, ali ovako stil govorenju je isti i normalno da se ljudi razumidu [...].* V ostatných mestách, respektíve v ôsmich dedinách, možno počuť dve formy opytovacieho zámena *čo – ca* a *ča*. Aby zachovali tradíciu višského jazyka, obyvatelia organizujú rôzne udalosti: *Postojidu dječje priprede koje se pripremaju u vrtić, u osnovnu i u sridnju školu, s tim da ovisi, normalno, o odgajateljici ili meštrovici ili, o kome se već rodi, teti u vrtiću. Zato jer ako je ta teta Viška, onda će, bar jo tako mislim, možda i falijen, ali, ako je teta Viška, onda će... onda će i bit kaki javni nastup od te dice na dialect, a s obzirom da je pola tetih u vrtić izvonka, onda se, mislim, ma i ne sumo radi njih, ne želin ja reć da su one krive, Bože sačuvaj, nego sumo iz razloga jer je važno, ne znam kako bi opće objasni, ono ca se primjenjivo Zagreb na cilu Hrvotsku, vridi za nos [...].*

Tento Respondent sa domnieva, že keby sa mal presťahovať do inej krajiny, pravdepodobne by v každodenných situáciách používal iný jazykový útvar: [...] *A jednako tako, danas-sutra napraviš familiju, napraviš dicu, s njima bi opet govori viškim, ako ne, bar hrvatskim.*

Na záver uviedol, že multilingválnosť vidí ako zemepisný celok, ktorý určujú regionálna kultúra a dialekt.

5.2. Jazykové biografie mladých rodených hovoriacich slovenského jazyka

Slovenský jazyk sa člení na tri nárečia, podľa regionálnych polôh. Aby sme dokázali aj slovenskú trojnásobnú identitu, vybrali sme tri mladé osoby žijúce na Slovensku. Respondentka 4 žije na západnom Slovenska, Respondent 5 počas týždňa žije na strednom Slovensku, kým Respondentka 6 celý čas býva na východe krajiny.

5.2.1. Jazyková biografia I

Respondentka 4 má 27 rokov a nikdy nežila mimo Slovenska. Do 18 rokov jej bydlisko bolo v Bratislave, a potom sa presťahovala do dediny Bernolákovo. Jej starý otec vyštudoval prekladateľstvo, a preto aktívne ovláda anglický a nemecký jazyk. Takisto ovláda ruský, francúzsky a poľský jazyk. Jej stará mama bola lekárkou, a preto rozumela odbornému latinskému jazyku. V školách sa naučila češtinu a ruštinu. Matka Respondentky sa narodila v Banskej Štiavnici, ale väčšinu života žije v hlavnom meste, teda v blízkom okolí. Aj ona ovláda základy ruštiny a nemčiny, pomocou ktorých by mohla jednoducho rozprávať. Otec tejto Respondentky je pôvodne z Partizánskeho, no istú dobu žil v Rusku, kde sa naučil po rusky a teraz žije v Rakúsku a plynule hovorí po nemecky. Okrem toho sa aktívne vyjadruje aj po chorvátsky, lebo jeho kolegovia sú južní Slovania. Jazykový kód kolegov Balkáncov nazýva juhoslovanským jazykom. Po anglicky sa tiež dorozumie, ako aj po česky: *Český jazyk je pre nás niečo také, ako ..., už pomaly ako materinský jazyk. Hlavné pre tú generáciu, ktorá... napríklad, tie deti, ktoré už sú teraz, hej, nejaké, ktoré vyrástli, už v tej no modernej dobe, v tej post... postkomunistickej, alebo už v tom dvadsaťomprvom storočí, pre nich už je čeština väčší problém.* Taký pasívny bilingvizmus vysvetlila tým, že čeština je im veľmi blízka, vyrastali s ňou a je ako ich vlastný jazyk. Všetky rozprávky boli výhradne v češtine, rovnako mnoho zahraničných publikácií bolo preložených len do českého jazyka. Pre nich od malička bolo prirodzené pozeráť filmy s českým dabingom alebo s českými titulkami. Preto použila to prirovnanie, že český jazyk je pre nich skoro na takej úrovni ako ich materinský, keďže je celý život ich súčasťou. Okrem toho má sesternicu, ktorej rodičia sú Slovák a Ruska, takže ona každodenne používa obidva jazyky. Vzhľadom na to je naša Respondentka v blízkom kontakte s ruštinou.

Respondentka 4 absolvovala deväť rokov základnej školy v Bratislave, kde sa učila po nemecky. Potom skončila Bilingválne slovensko-španielske gymnázium, v ktorom mala matematiku, chémiu, biológiu a fyziku väčšinou v španielskom jazyku, ale aj v slovenčine, aby lepšie porozumela týmto javom a termínom. Nasledujúcich päť rokov študovala chorvátčinu a taliančinu, zaoberala sa prekladateľstvom, respektíve tlmočením. Okrem týchto dvoch jazykov si pridala navyše niekoľko predmetov v španielčine. Jej učitelia sa vždy usilovali hovoriť v spisovnej slovenčine a neprišlo k situáciám, že by sa niekto transformoval do dialektu. Navyše, na vysokej škole sa niektoré každodenné slová vyskytovali len v súkromných dialógoch medzi profesorom a študentom. Obyčajne sa dôraz kládol na odborné termíny: [...] *Neviem, či si uvedomovali, alebo že či naozaj to bolo to vedomé... tá výslovnosť a vôbec to vyjadrovanie, také kontrolované, že naozaj chceli, chceli rozprá... ako chceli rozprávať spisovne, ale myslím si skôr, že to bolo také naučené, že už jednoducho... že oni mali ten svoj nejaký štandard, ktorým sa vyjadrovali a ktorého sa držali.* Myslí si, že ten naučený prejav si profesor už po rokoch neuvedomuje, že pri komunikácii používa odborné výrazy, pretože sa naučil alebo ma zažitý prejav, ktorý už automaticky používa na akademickej pôde. Rovnako tak sa aj oni, ako študenti, skúsili vyjadrovať na vyššej úrovni.

Vzhľadom na to, že sa často nevyjadruje vo všetkých jazykoch, niektoré začala trochu zabúdať: *Španielčinu si pamätám dobre, taliančinu, taliančinu viac-menej tiež, chorvátčinu tiež, ale... je... takto keď... keď... keď sa tomu nebudem ďalej nejak venovať, alebo teda v nejakej dohľadnej dobe, tak samozrejme ten jazyk ide niekdeže do uzadia, že by mi trvalo možno v taliančine dlhšie, kým by som teraz sa napojila na nejaký rozhovor a že ta interakcia, že by mi to asi dlhšie trvalo.* V taliančine si s niekým písala naposledy minulý rok, chorvátčinu ešte stále používa, ale španielčinou v písomnej podobe už nepoužíva. Chorvátčinu používa v práci v komunikácii so Srbmi, zatiaľ čo angličtinu používa častejšie aj v písomnej forme. Anglický jazyk sa začala učiť v tretej triede základnej školy. Mimo školy sa sama začala učiť po ukrajinsky, lebo jej spolupracovníci sú Ukrajinci. Keďže oni sa vedia trochu dohovoriť po slovensky, rozpráva sa s nimi tzv. slovensko-ukrajinským jazykom. Jedenkrát sa jej stalo, že Ukrajinec vedel perfektne po česky, a preto komunikovali v češtine. Taktiež sa istú dobu samostatne venovala štúdiu francúzštiny. Respondentka 4 prišla k záveru: [...] *Skôr je to také, že keď potrebujem zrovna niečo, z nejakého jazyka, tak občas si naštudujem, hej. Keď je to nejaký jazyk, ktorý som sa inak ako nejako neučila alebo som s ním na školení nemala skúsenosť, tak si, tak... tak ako samouk sa snažím niečo si sama ešte proste nejaké slovička alebo možno nejaké vety sa naučím v tom jazyku, hej, že ako po francúzsky*

Je m'appelle Lucia a podobne, alebo Меня зовут Люсия, hej, po rusky. Ale, ale, že by som sa nejak tak dlhodobejšie učila po... mimo školy nejakému jazyku, tak to nie. Jej želanie je naučiť sa po rusky, ten jazyk sa jej jednoducho páči, ale aj po nemecky, lebo Rakúsko je blízko a nemčina pre ňu môže byť len výhodou. Maďarčine nerozumie, hoci na juhu krajiny žije veľa slovenských Maďarov, ale u nich prevyšuje maďarský jazyk: [...] Bratova priateľka, partnerka, je slovenská Maďarka a ona, keď spustí po maďarský, možno z kontextu občas niečo vyrozumieš, vyrozumieť, že čo asi chcela povedať, ale že by som niečo... niečo vedela ja sama od seba, tak to... to nie. Poľština sa jej zdá zrozumiteľná, niečo by vedela aj prečítať, ale domnieva sa, že sa rozprávať po poľsky nemôže.

Noviny podľa potreby číta v španielčine, taliančine, chorvátčine atď. Okrem toho počúva hudbu v cudzích jazykoch, aby s nimi zostala aspoň v takomto kontakte: [...] *Ale čo viac, že hudbu počúvam, že počúvam hudbu, počúvam hudbu s tými titulkami, a s tým, že napríklad, pustím si nejakú taliansku skladbu, alebo... alebo španielsku, alebo chorvátsku a pozerám si ten text a prípadne si ho potom, keď je tam nejaké slovo alebo nejaká veta, ktorej som nerozumela, tak si ju prekladám [...].* Doma má niekoľko slovníkov, na internete najviac využíva Linega slovník či prekladač odborných textov Lingue. Keďže sa jej na začiatku mýlila chorvátčina so slovenčinou, začala používať Hrvatski jezični portal, aby si overila koncovky na vyčasovanie, respektíve na deklináciu substantív. Teraz si myslí, že s tým už nemá problém, ale niekedy si vie skontrolovať svoje znalosti.

Za svoje materinské nárečie považuje slovenský jazyk, teda nespisovný slovenský jazyk, ktorý možno vidieť v písomnej podobe v hospodárskych novinách, respektíve v bulvároch či neseriózných televíznych reláciách. Myslí si, že spisovná slovenčina je v pozadí v rodinách s malými deťmi: *No a v domácnosti málo, myslím, že minimum je ľudí, čo sa rozpráva, medzi sebou komunikuje inak, ako v tom dialekte. Hej, že proste, ja si myslím, že používajú expresívne výrazy, predsa len ten človek, tým, že je to v tej familiárnej atmosfére, tak tí ľudia nemajú dôvod, akože nejak sa kontrolovať a používať ten jazyk nejak, akože odborne [...].* Hovorí, že spisovnú slovenčinu však veľakrát mnoho ľudí nepozná, pretože Slováci niekedy popletú homonymá, napr.: [...] *alebo používajú rad a rada, rada – poradiť a rad – zástup ľudí a proste ľudia povedia stojím, že idem do rady, ale nie, má byť idem do radu.* Uvedomila si, že tým, že sa neprekladali knihy do slovenčiny, slovenský jazyk ovplyvnila čeština, ale aj mnohé germanizmy: [...] *Hej, že idem si dať šniclu, namiesto idem si dať rezeň.* Slangové výrazy používa v prítomnosti kamarátov a rodiny. Takže svoj dialekt používa v rodinnej atmosfére: [...] *takto, keď som doma, tak jasné, že ten jazyk je taký*

uvolnenejší, používame aj rôzne také... množno skrá... nejaké také skrátené slová, alebo to skôr, v písanom jazy... v písanom prejave. Alebo... alebo, keď vlastne sme doma tiež je to... používame nejaké zdrobneniny, hej [...]. V písanej podobe je prítomná ekonomickosť vyjadrovania: [...] V písa... v písanom prejave, hlavne čo sa týka, ale aj... aj napríklad s úradmi, ale aj s kamarátmi tak napríklad, hej, poviem a tak ďalej – atď. [...] v tom písanom prejave si niekedy, tak možno, ulahčím to písanie [...] tak rovnako, ako nevypíšem slovom nejaké číslo, hej [...].

Rozdiely medzi variantmi jej dialektu si uvedomila, keď začala žiť v Bernolákove: [...] *Tým že ja nie som, tým, že ja som sa nenarodila v tej dedine priamo, tak ono je to skôr... Ťažšie sa mi to hodnotí, ale, ale určite sú... sú medzi... medzi dedinami nejaké možno výrazy, ktoré používajú iba tam, ale neviem ich ja, ale viem, že sú. Alebo napríklad, napríklad, že v Ivanke pri Dunaji, to je dedina, vedľa mojej, tak tam, tam, keď počúvam tých ľudí, tak sa naozaj, že používajú taký, taký, taký dialekt, také nárečie, ale nárečie, ktoré napríklad pritom... tá dedina je kúsok od Bratislavy, ale v Bratislave to už nebudeš počuť od ľudí, ale tam si povedia, napríklad spisovne sa povie Ivančania, oni si povedia medzi sebou Ivančane [...]. Počas komunikácie s osobami žijúcimi v inej časti Slovenska, napríklad na východnom Slovensku, necíti potrebu a nutnosť rozprávať spisovnou formou jazyka: [...] Takže keď si spolu, keď spolu komunikujeme, tak väčšinou je to také, že každý komunikuje viac-menej v tak ... v tom svojom, áno, že teraz sa ani jeden sa neprispôbime tomu druhému, ale kvôli tomu, že ja neviem po východniarsky, že by som teraz používala také výrazy, keďže som tam nejak nežila, akože poznám odtiaľ ľudí, áno, rozumieme si, ale sama ten... ten dialekt nepoužívam, takže ja ostávam v tom svojom a ten človek väčšinou tiež rozpráva tak, ako sa naučil tam na východe [...].*

Spisovnú slovenčinu teraz používa v práci, ale nie v komunikácii s kolegami, či v písanom prejave, iba keď potrebuje kontaktovať oficiálne inštitúcie. Ďalej sa ňou vyjadruje u doktorky, na ambasáde alebo na ostatných verejných miestach, lebo sa jej zdá byť vhodné v týchto situáciách rozprávať spisovne. Nechce pôsobiť drzým dojmom a vyjadrovať sa maýerinským kódom. Jednoducho si dáva pozor, aby spôsob jej vyjadrovania znel slušne, aby jej jazykový prejav mal svoju úroveň. Opačná situácia je taká, v ktorej oficiálna osoba začne komunikovať vo vlastnom nárečí, vtedy sa jej naša Respondentka prispôbii. U Respondentky nastáva jedna špecifická rodinná situácia, v ktorej sa rozhovor snaží udržiavať na spisovnej úrovni: [...] *rovnako, čo je možno taká výnimka je, keď sa rozprávam s mojím dedkom doma. Aj keď je to že vo familiárnom prostredí, tak on je, on je veľmi taký... on sa*

vyjadruje veľmi na úrovni. Takže aj ja, keď sa napríklad s ním rozprávam, tak si dávam veľký pozor na to, čo poviem a vtedy rozprávam naozaj že spisovnou slovenčinou, lebo... a takou štandardnou a vyjadrujem sa, vyjadrujem sa aj odborne, lebo... kvôli nemu [...]. Domnieva sa, že sa jej určite stáva, že zabudnuté spisovné slovo nahradí materinským výrazom.

V živote by sa nechcela vzdať spisovného jazyka, lebo ho považuje za štátny symbol, ktorý by sa vymazal, keby každý rozprával vlastným spôsobom. Myslí si, že používaním spisovnej slovenčiny ukazuje na to, že cesta uzákonenia jazyka trvala veľmi dlho a že sa dnešným jazykom reflektuje slovenská história a spoločnosť. Domnieva sa, že slovenský jazyk alebo vôbec jazyk ako taký prezentuje a vystihuje danú krajinu, lebo jazyk je prvkom, ktorý špecifikuje krajinu. Podľa nej je dôležité, aby krajina mala svoj jazyk, ktorý je pre ňu jedinečným znakom. Keby každý rozprával, ako sa mu zachce, viedlo by to k používaniu slangov a nárečových slov a slovenský jazyk by vo svojej podstate stratil na hodnote. Takisto nechce opustiť ani materinský jazyk, ktorý je pre ňu dôležitý aj preto, že prostredníctvom dialektu vyjadruje svoje postoje, v domácom prejave zachováva svoje emócie. Viacjazyčnosť si predstavuje ako ovládanie viacerých cudzích jazykov.

5.2.2. Jazyková biografia II

Respondent 5 má 18 rokov a zatiaľ žil celý svoj život v Trenčíne, no teraz počas týždňa žije v Martine, na strednom Slovensku. Jeho starí rodičia sú Slováci, takisto aj rodičia – matka je z Košec, dediny neďaleko Trenčína a otec je z Považskej Bystrice. Obaja ovládajú ruštinu. Okrem toho sa otec počas krátkej doby učil francúzštinu a dnes aktívne používa len angličtinu, kým matka chodila do jazykovej školy učiť sa angličtinu, ale zatiaľ nekomunikuje v žiadnom cudzom jazyku, podobne ako starí rodičia.

Základnú školu pre mimoriadne nadané deti navštevoval Respondent 5 v Trenčíne. Momentálne sa opytovaný vzdeláva v Bilingválnom gymnáziu v Martine, kde aj býva na internáte. Prednášky sa realizujú v slovenčine, ale aj v angličtine, ktorú sa navyše učil v jazykovej škole: *Bolo to kvôli tomu, že som... že som sa chcel venovať programovaniu trochu viacej a väčšina materiálov bola dostupná iba v angličtine*. Okrem týchto jazykov študuje aj nemčinu od piateho ročníka základnej školy, no používa ju len na vyučovacích hodinách. Domnieva sa, že z cudzích jazykov aktívne ovláda len angličtinu pozerajúc filmy a seriály, respektíve čítajúc knihy. V písanej forme ju používa vtedy, keď si s niekým píše, ale takéto situácie nie sú frekventované. Ďalšie seriály a knihy pozerá, respektíve číta, v českom jazyku:

Tak v češtine dokážem rozumieť asi väčšine vecí, niekedy, ako pozeráme aj seriály po česky, alebo nejaké knihy, ktoré sa vyskytujú tiež čítam v češtine, alebo od malička sme sa vlastne stretávali s českým... z českého jazyka, čiže to boli nejaké seriály, filmy, ktoré boli v češtine [...]. Poľštinu nevnímam, ako veľký problém: Keď som bol... bol raz v Poľsku, tak tam som sa vedel trochu dohovoriť, niečo som pochytal, ale to je asi tak všetko. Domnieva sa, že maďarčinu a ukrajinčinu nepozná a veľmi im nerozumie. Lingvistickú literatúru z angličtiny a nemčiny používa len v elektronickej podobe.

Tento Respondent o sebe povedal, že jeho materinským jazykom je slovenčina, ale myslí si, že v každej rodine sa vyskytujú prvky nárečia, že vždy je prítomný dialekt, teda nejaké slová, čo sa pochytila od starých rodičov, ktoré boli možno špecifické pre staršiu generáciu. Tak si aj vo svojej rodine všimol, že sa niekedy používajú nespisovné slová: *Neviem, napríklad niekedy, že zemiaky by mali byť zemiaky, tak mi povieme, že zemáky alebo niečo.*

V škole učitelia, ktorí prednášajú v slovenčine, zdôrazňujú spisovnú podobu jazyka, väčšinou sa snažili používať spisovnú slovenčinu. Tvrdí, že sa u ostatných učiteľov to nevnímalo, pravdepodobne sa u nich vyskytli aj nespisovné výrazy. O sebe tiež tvrdí, že v oficiálnych sférach niekedy nekomunikuje spisovnou slovenčinou: *Tak väčšinou asi by sme na úradoch mali, mala používať spisovná slovenčina. Ale tak myslím si, že ten dialekt... dialekt, ktorý ja poznám nie je až takou variantou, ktorá by bola nezrozumiteľná, ako napríklad niektoré východné dialekty. Takže nevšimol som si, že by sa na úradoch hovorilo nejako striktne, že buď spisovnou, alebo striktne nejakým dialektom [...].* Spisovnú slovenčinu používa len na prednáškach zo slovenského jazyka alebo pri písaní nejakých dokumentov: *Možno ešte, keď som písal nejakú žiadosť do školy, tak som... si tak dával väčší pozor na to, aby som to napísal spisovne, lebo to bola úradná komunikácia, tá by ideálne mala byť spisovná.* Niekedy sa mu do spisovnej slovenčiny pripletie aj nespisovné slovo: *Hej, stáva sa mi to niekedy. Napríklad aj nejaké anglikanizmy, že nejaké anglické slová sa tam vyskytnú, z hľadiska toho, že som na bilingválnom gymnáziu, tak sa aj také niečo podarí.* V písanej forme často používa anglické výrazy: *Napríklad, niekedy, keď... keď sa mi nechce, tak nepoužívam diakritiku v slovách, alebo miešam trochu angličtinu so slovenčinou. Napríklad napíšem, že enjoy večeru, ako mal by som napísať, že užij si večeru, ale tak nejak zmiešam.* Okrem toho využíva nejaké skrátené slovenské výrazy, aké sú *komp* a *gympel*.

Všimol si rozdiely medzi staršou a mladšou generáciou, lebo jeho babka niekedy používa iné výrazy. Namiesto dlhej vety *Bola som pozrieť rodinu Behanovú* povie krátkou

vetou *Bola som u Behanovieh*. Nášho Respondenta a jeho brata často osloví humorným oslovením *chrapač*. Uvedomuje si tie rozdiely aj v komunikácii so Slovákmí, ktorí žijú v iných častiach krajiny: *Možno, keby som sa raz stretol s nejakou staršou generáciou, ktorá je viac žitá s tým dialektom, napríklad východo... východoslovenským, tak by som mal problémy niečo pochytiť, ale v osobných skúsenostiach som sa s tým nejak veľmi nestretol*. V takýchto situáciách si myslí, že nemení svoj materinský dialekt: *Nejako si neuvedomujem, že by som sa snažil prispôbiť, buď ich dialektu, alebo spisovnej slovenčine. Možno nejak podvedome sa prispôbujem, ale nepovedal by som, že je tam nejaká výrazná zmena*.

Na otázku, či by niekedy mohol opustiť svoj dialekt, Respondent 5 odpovedal takto: *Nejak necítim silnú väzbu k svojmu dialektu. Takže neviem, ako ... napríklad všimol som si, že keď som prišiel na svoju školu na internát, tak som sa stretával s veľa ľuďmi, napríklad aj z východnej časti Slovenska. Tak som si všimol nejaké, napríklad dočasné zmeny v mojej... v mojom dialekte, napríklad som trochu viac zaťahoval istú dobu, ale neviem. Hlavne to prichádza s prostredím človeka, že sa po čase, napríklad prispôbí skupine ľudí, v ktorej je. Takže nevidím to tak, že by môj dialekt bol nejaký fixný*. Domnieva sa, že táto slabá väzba k dialektu skôr vyplýva z toho, že si často neuvedomuje svoje používanie dialektu, a preto si ani neuvedomuje jeho prípadné zmeny, respektíve ani žiadnu silnú väzbu k nemu. Stredoslovenčine rozumie bez problémov, keďže tvorí základ spisovnej slovenčiny. Povedal, že si ani neuvedomuje, kedy ju aktívne používa, teda nepoužíva.

Viacjazyčnosť vidí u osôb, ktoré minimálne na komunikačnej úrovni dobre ovládajú aspoň tri jazyky.

5.2.3. Jazyková biografia III

Respondentka 6 má 24 rokov. Býva v okolí Košíc, v obci Nižná Myšľa. Počas života sa sťahovala len z jedného košického sídliska do svojej obce. Jej starí rodičia z matkinej strany sú Česi – stará mama je z Moravy, starý otec je z Čiech a bol vojakom. Preto sa s jej mamou často sťahovali, ale vždy používali len češtinu. Otec Respondentky pochádza z východného Slovenska a jeho rodina komunikuje len v slovenčine, aj keď rozumejú ukrajinčine a rusniackemu jazyku. Na druhej strane jeho manželka je Češka, ktorá na Slovensku žije viac ako 30 rokov a ešte stále sa vyjadruje len po česky. To isté žiada aj od svojich detí: *Žiadny problém, len ako po nás deťoch vyžaduje, aby sme sa aj medzi sebou a pred ňou rozprávali po česky*. Východnej slovenčine veľmi nerozumie: *Keď sa tak nejak gadžuje, no, ako čo*.

Niektoré už áno, ale vlastne, keď to počúva prvýkrát, tak by nerozumela. To je o tom, že sa to treba naučiť, lebo tie slová nie sú veľmi príbuzné a tak z kontextu už sa to dá pochopiť.

Na otázku, aký jazyk považuje za materinský, povedala nasledujúcu vetu: *No, asi čeština, keď to bol viac-menej prvý jazyk, ktorý som sa naučila, ale to bolo k rukám so slovenským jazykom a tieto dva jazyky sú veľmi podobné, takže... Domnieva sa, že dnešná jazyková situácia súvisí s tlakom okolia: No podľa toho, kde. Rodičia, ktorí vychovávajú svoje deti v mestách, preferujú určite spisovný jazyk, ale pokiaľ to sú takí zarytí dedinčania, tak tam sa skôr jedná o ten dialekt.*

Základnú školu, respektíve jazykovú školu a strednú školu navštevovala Respondentka v Košiciach. Dnes má magisterský titul ekológie. Počas školy sa vzdelávala v slovenskom jazyku a niekedy si však všimla, že aj profesori na fakulte mali problém so spisovnou formou slovenčiny, teda so skloňovaním *dva* a *dve*. Bakalársku a magisterskú prácu napísala v anglickom jazyku. Pri písaní diplomovej práce sa naučila aj niekoľko francúzskych slov: *No, takto. Ja som musela spracovať veľmi veľa odborných článkov, ktoré bohužiaľ boli ešte aj po francúzsky. Takže toto bola zábava, ale s angličtinou ja som sa vedela vyjadriť, len môjmu školiteľovi sa to nezdalo úplne, ako vhodné vyjadrovanie, takže mi trochu pomáhal, ale podľa mňa by to každý pochopil, čo som chcela povedať.* Počas obdobia, kedy žila v bydlisku v Košiciach sa v škole učila len po slovensky. Angličtinu sa začala učiť od piateho ročníka: *[...] A anglicky som vyučovala už od piateho ročníka. Tým, že sme sa sťahovali, som zmenila aj školu a začala som chodiť do jazykovej, kde je anglický jazyk už od prvého ročníka. Tým pádom ja som musela dobehnúť ako, čo sam zameškala tie dva roky a pokračovala som vlastne od tretieho aj s angličtinou a popri tom som mala kružok nemčiny. A vlastne, keďže to bola jazyková škola, tak sa v... na konci štvrtého ročníka sa robili rozdielky a teda tí schopnejší žiaci išli do piateho ročníka, buď s povinným ďalším jazykom, alebo už s takým viac-menej dobrovoľným. V tej škole mala na výber nemecký, respektíve francúzsky jazyk. Vybrala si nemčinu a navštevovala veľa hodín tohto jazyka. Dnes angličtinu ovláda na úrovni B2, ale o nemčine tvrdí, že pozná len základy jazyka a cíti, že by mohla rozumieť nejakému jednoduchému rozhovoru: *[...] Ono takto, ja som nemčinu mala naposledy na strednej škole, čo je už pred piatimi rokmi. Takže, kebyže si teraz prečítam nejakých zopár sloviček, tak by sa mi to určite osviežilo a možno by som na tom bola lepšie, ako práve v tejto chvíli.* Nemčinu dnes nepoužíva ani v písomnej podobe, takže okrem češtiny a slovenčiny aktívne používa len anglický jazyk, najmä pri písaní správ chorvátskym kamarátom, hoci rozumie aj chorvátčine: *Keď sa Chorváti rozprávajú pomaly a zreteľne, tak je to pomerne jednoduchý jazyk. Je, je**

podobný slovenskému. Okrem týchto jazykov vie trochu aj po taliansky, keďže Taliansko navštívila niekoľkokrát. Pozná nadávku cazzo a nejaké ďalšie slová, napr. bella, bellissima, brutto, attenzione. Na rozdiel od týchto románskych a slovanských jazykov maďarčine nerozumie: nie, nie, nie. Maďarčina je úplne odlišný jazyk. Slováci Maďarom nerozumejú, aj keď sme podstate tu na východe, vlastne Košice boli pôvodne maďarskou časťou, časťou Maďarska, ale už je to dlho, čo sa odelili, ale aj tak máme tu na východe nejaké maďarské obce a tak tiež v Maďarsku sú slovenské. Ľudia, ktorí majú maďarské korenie, nemajú problém sa dohovoriť, ale ja, keďže som na pol Česka, takže ani slovo po maďarsky. S Ukrajinou nemá žiaden vzťah, takže ani ich jazyk nepozná, ale nemá problém s poľským jazykom: Poľštine celkom dobré rozumiem, to je taká, niečo ako vtipná verzia slovenského jazyka. S Poliakmi sa rozpráva v slovenčine a všetci sa môžu dorozumieť. Čo sa týka lingvistických kníh, okrem nemecko-slovenského slovníka vlastní aj slovník španielskeho jazyka, lebo sa ho istú dobu chcela naučiť: páči sa mi ten jazyk a vraj je jednoduchý na učenie.

Okrem vyššie spomenutých kníh má doma ešte aj pravopis slovenského jazyka. Domnieva sa, že špecifikom východoslovenského dialektu je časté používanie spoluhlásky /dz/ a /dž/ a ďalších mäkkých konsonantov: *no, tak napríklad, dedinu povieme tunaj, na východe, že to je dzedzina. [...] ja sa so všetkými bavím spisovne, ale zase niečo, čo neoplyvní mne je ten prízvuk. Tento na východe dávame na druhú slabíku, túším, zatiaľ čo trebárs na západe tak ňaťahujú a tak je to proste divné. A zase na strednom Slovensku strašne zmäčkujú, tak ako my tu, napríklad, povieme, na východe, že sme niekde pracovali, tak oni povedia, že pracovali, lebo i zmäkčuje, takže by tam mal byť akože mäkčeň na l. Dialekt, používajúci sa v jej okolí, sa vyskytuje pri rôznych príležitostiach, napríklad v televíznych reláciách, ktoré sa zaoberajú ľudovou tvorbou.*

Na druhej strane si na slovenských úradoch uvedomila, že sa takmer vždy vyskytuje spisovný variant slovenčiny. Hoci naša Respondentka kladie dôraz na spisovný jazyk, niekedy sa jej stáva, že využije aj slangové slová, o ktorých si myslí, že by ich mohla vynechať: *Trebárs, nepoviem nejaký, ale poviem dajaký. To je také nespisovné. Aj napriek tomu by sa nikdy nevzdala spisovnej slovenčiny a nezačala by používať len dialekt svojho prostredia: No, to si neviem predstaviť, že ja by som sa práve iba dialektom dohovárala. To je veľmi málo pravdepodobné. To skôr by mohol priateľ začať rozprávať spisovne.*

V písomnej podobe výber slov závisí: *podľa toho, s kým si píšem, ale tam musím viac dávať pozor na to, ako sa vyjadrujem, takže tam je to asi spisovnejšie písomnou formou. [...]*

Píšem väčšinou s diakritikou a hlavne mäkké a tvrdé i/y je pre mňa fakt veľmi podstatná vec, na rozdiel od ostatných ľudí, ktorí to tam hadžu, ako im príde a mne to strašne rozčuluje a vždy toho druhého opravím, že jak tak môže, že na to sa nedá ani pozerat'.

Na koniec uviedla, že pre ňu multilingválnosť znamená výhodu, lebo človek sa môže dohovoriť vo viacerých krajinách práve jazykmi týchto krajín.

5.3. Miešanie kódov

Od samého začiatku skúmania miešania kódov lingvisti veria, že sa realizuje, keď jednotlivec neúplne ovláda jeden jazykový kód. Hoci kontaktná lingvistika, sociolingvistika či psycholingvistika tieto fenomény chápu inak. Keďže individuum má na výber viacero kódov, každý môže používať za akýchkoľvek okolností, pričom rešpektuje určité normy či vymedzenia (Županović Filipin, 2015), čím vlastne tvorí identitu. Takže vlastnú viacnásobnú identitu prejavuje aj pomocou miešania kódov: „Našej kultúre blízka prax v komunikácii hovoriacich je prepínanie z kódu do kódu: dialekt – iný dialekt – spisovný jazyk alebo opačne, čím sa tiež manipuluje identitami“ (Kalogjera, 2007, s. 262). Podľa Slančovej a Sokolovej (2011) sa v komunikácii odrážajú sociálne a pragmatické varianty, ktoré závisia od psychického stavu komunikanta, adaptácie ku komunikačnému partnerovi a podobne. Takisto aj Ondrejovič (2008, s. 64) podčiarkol regionálne, sociálne a funkčné kódy každého jazyka, ktoré vzájomne zanechajú vplyv a tou cestou tvoria ekolingvistický systém. Z tohto dôvodu „rôzne regiolekty a sociolekty vzájomne konvergujú alebo divergujú“. Vzhľadom na to, že medzi sebou udržujú kontakt, väčšina hovoriacich je „viacjazyčná“ vo svojom materinskom jazyku – vlastne ide o dva typy diglosy, ktoré uviedol Fergusson v roku 1959. „Low variety“ zahŕňa dialekt, do ktorého môže vstúpiť štandardný jazyk. Vedľa toho uviedol „high variety“, teda jazyk prestíže, ktorý sa vzťahuje na formálne komunikácie (ibid, s. 29). Okrem toho sú Slováci často v bilingválnych okolnostiach. Jedná sa o frekventovaný slovensko-český bilingvizmus v rámci Slovenskej republiky, ku ktorému prispieva častý kontakt mladých Slovákov s českým jazykom vďaka televíznym programom a literárnym publikáciami (Jursová Zacharová, 2018, s. 15-24), ktorý počas interview uviedla aj naša Respondentka 4.

Dôkazmi miešania kódov sú aj výkazy našich respondentov, ktorí sa usilujú vyjadrovať jedným jazykovým variantom, ale aj napriek tomu sa u nich niekedy vyskytne slovo iného kódu. Respondent 1 pri rozprávaní o svojom titule použil konštrukciu zo slangu a spisovnej chorvátčiny: *bakalar, je li, to je, to je ... rumunjskog i sociologije*. Okrem toho v jednej vete využil aj anglicizmus a dialektové slovo: *Od načina života ili čisto filinga izbaciti da kad te fjaka uhvati i odma će svi, Zagrepčani, Zagrepčani, mislim, cijela kontinentalna Hrvatska će, ili po dalmatinski neki, ili po dubrovački – ajme fjaka ovo-ono, mislim [...]*. Respondentka 2 začala rozprávať v spisovnom jazyku, ale potom si uvedomila, že od nej žiadame každodenný jazyk, respektíve dialektové výrazy: *Dvadeset ... dvajst i pet*. O krátky čas prišlo k miešaniu kódov, keď Respondentka využila nemčinu a chorvátčinu: *Aso, i engleski i njemački, pardon*.

Podobná situácia je u Respondenta 5, ktorý uviedol svoj príklad miešania kódov: *enjoy večeru*. Jazykovedec Dolník (2010b, s. 123) si myslí, že používateľ cudzie slová, najmä tie anglické, počas interakcie pociťuje ako funkčné výrazy, a preto nechce vybrať slovenské tvary.

Expresívne slová a skratky, najmä v písomnej komunikácii, používa Respondentka 4: [...] *ale proste nie je to na úkor toho, že by som teraz ohnuďovala ten jazyk, ale niekedy pre takú efektivitu, alebo takú že ekonomickú komunikáciu, aby sme si možno niečo rýchlejšie... vedeli sa nejak dohovoriť*. Naďalej prepínanie a miešanie kódov vedome používa Respondentka 6 v komunikácii so svojou matkou: *Nie, iba, keď si robím srandu a chcem ju nahnevať, tak hovorím po slovensky*.

5.4. Jazyková akomodácia

Začiatky skúmaní jazykových adaptácií sa objavili počas skorých sedemdesiatych rokov minulého storočia. Cieľom štúdia je štýl jazyka, teda akcent a dialekty. Prvotné výskumy dokázali, že „komunikácia je spojená s interpersonálnymi a medziskupinovými stanoviskami, slúži ako barometer úrovni sociálnej vzdialenosti medzi účastníkmi dialógu alebo ovplyvňuje/reflektuje solidaritu vzťahov“ (Soliz, Giles 1987, s. 6). Ide o individuálny pocit, ktorý sa vzťahuje na sociálne konanie, a preto sa Kalogjera (2007, s. 262) domnieva, že anglický termín *speech accommodation* označuje druh sociolingvistiky skúmajúcej jazykovú adaptáciu identity spolubesedníka. Počas takej komunikácii individuum (ne)prispôsobuje svoje vyjadrovanie a preto interpretuje sociálne prijatie alebo odmietnutie identity spolubesedníka.

Že hovoriaci niekedy konajú s plným vedomím nám potvrdila chorvátska Respondentka 2, keď uviedla, že sa ona vždy prispôsobí svojmu spolubesedníkovi. V prípade Respondentky 6 možno vidieť, ako na ňu zanecháva vplyv blízkej osoby: *No, vždy som používala iba spisovnú slovenčinu, ale odkedy mám priateľa, to už je... koľko... deväť mesiacov, a on je taký pravý východniar, ktorý rozpráva veľmi nespisovne, tak už občas dám aj niečo takto, dialektom*. Na druhej strane Respondentka 4 necíti, že by sa musela prispôbiť osobám, s ktorými komunikuje, lebo si aj tak rozumejú: [...] *Takže keď si spolu, keď spolu komunikujeme, tak väčšinou je to také, že každý komunikuje viac-menej v tak ... v tom svojom, áno, že teraz sa ani jeden sa neprispôsobíme tomu druhému, ale kvôli tomu, že ja neviem po*

východniarsky, že by som teraz používala také výrazy, keďže som tam nejak nežila, akože poznám odtiaľ ľudí, áno, rozumieme si, ale sama ten... ten dialekt nepoužívam, takže ja ostávam v tom svojom a ten človek väčšinou tiež rozpráva tak, ako sa naučil tam na východe [...].

Respondent 5 si sám uvedomil proces akomodácie pod tlakom okolia: *Nejak necítim silnú väzbu k svojmu dialektu. Takže neviem, ako ... napríklad všimol som si, že keď som prišiel na svoju školu na internát, tak som sa stretával s veľa ľuďmi, napríklad aj z východnej časti Slovenska. Tak som si všimol nejaké, napríklad dočasné zmeny v mojej... v mojom dialekte, napríklad som trochu viac zatáľoval istú dobu, ale neviem. Hlavne to prichádza s prostredím človeka, že sa po čase, napríklad prispôsobí skupine ľudí, v ktorej je. Takže nevidím to tak, že by môj dialekt bol nejaký fixný.*

Dolník (2010b, s. 64-121) uviedol pojem akomodačno-asimilačného procesu, v ktorom komunikačnú interakciu vidí ako vzájomnú adaptáciu dvoch komunikačných aktérov. Domnieva sa, že jazyková akomodácia v reči súvisí s dynamickými prvkami. Jazyk komunikačných partnerov ale nepripúšťa vysoký počet zmien, ktoré by akýmkoľvek spôsobom mohli oslabiť fungovanie jazyka. Ide len o zmeny, ktoré neohrozujú štruktúrovanosť a bezpečné používanie jazyka. To potvrdzuje Respondent 1, keď najprv použil 2. osobu singuláru[...] *ako želiš ďalej, mogu nabrajať što vidim u prostoriji [...]*, ale po niekoľkých minútach začal vykať: *pa čujte [...]*. Takisto Respondentka 2 uprostred interview uviedla: *daj mi neki primer*. V poslednej vete však využila formu rešpektu: [...] *fala, fala vama*. Rovnaká skúsenosť je viditeľná aj u Respondentky 4: [...] *no po chorvátsky s tebou, s vami*. Uvedená situácia sa stala aj mne, ako výskumníkovi, pretože niektorí respondenti sú mojimi kamarátmi a bolo pre mňa zvláštne obracať sa na nich formami rešpektu – na začiatku rozhovoru som im vykala, ale niekedy sa stalo, že som na konci interview používala výrazy v druhej osobe singuláru. Takže sa vyskytli príležitosti, v ktorých zviťazila identita jazyka – dávali sme si pozor na gramatické výrazy. Na druhej strane mi respondenti na začiatku rozhovoru tykali, ale formálna atmosféra spôsobila opravu a respondenti mi už len vykali. Takže sa prejavili aj naše jazykové identity, pretože sa s niektorými respondentami kamarátim a v tejto formálnej situácii sme sa snažili vyjadrovať na žiadanej úrovni – oficiálnej a „správnej“ z perspektívy našej komunikačnej situácie. To sme mali realizovať spisovným (ja) a materinským jazykom (respondenti), ale nakoniec prevládla familiárna, respektíve priateľská atmosféra a môj jazyk prestíže sa stal hovorovým jazykom, kým opytovaní sa snažili aj ďalej vyjadrovať v materinských kódach. Môžeme

dospieť k záveru, že identitu jazyka nemôžeme oddeliť od jazykovej identity, lebo vzájomne spolupracujú a tvoria jazykové vyjadrenie v určitom komunikačnom akte.

5.5. Identifikácia so skupinou

Jazyk odkazuje aj na skupinovú identitu, na zatvorený celok, teda na vyjadrovanie konkrétného zatvoreného spoločenstva (Pavlič, Peti-Stantić, Erdeljac, 2007, s. 440). Dôkazom toho je slovenský Respondent 5, lebo pozornosť venuje zmene svojej výslovnosti, ktorú začal modifikovať po presťahovaní sa zo západnej do strednej časti krajiny, teda po zmene sociálneho prostredia: [...] *Tak som si všimol nejaké, napríklad dočasné zmeny v mojej... v mojom dialekte, napríklad som trochu viac zaťahoval istú dobu, ale neviem. Hlavne to prichádza s prostredím človeka, že sa po čase, napríklad prispôsobí skupine ľudí, v ktorej je [...].* Výkaz nášho opytovaného potvrdzuje aj nasledujúci citát autora Kalogjera (2007, s. 265): „Takže identita je viac výber ako osud identity [...], lebo „jednotlivec pre seba tvorí vzorku svojho jazykového vystupovania tak, aby bol podobný skupine alebo identitou, lebo skupinu, ktorú si vybral, môže opustiť a pripojiť sa k inej skupine“ [...]“. Zdôrazňuje, že interpretácia, t. j. potvrdenie a premietanie identity sa najlepšie vyznačujú v diskurze, v komunikačnej interakcii v prípade, že si jednotlivec zo svojho jazykového repertoáru komunikatívnou kompetenciou vyberá výrazy, ktorými odvodí svoju vlastnú identitu, respektíve identitu príslušnosti k určitej skupine (ibid., s. 261).

Preto vznikla opozícia „my – oni“, čo vidíme v nasledujúcich riadkoch aj u Chorvátov, aj u Slovákov. Respondent 1 však zdôrazňuje štyri opozície. Prvá ide o „Dubrovnik – sever krajiny“, lebo ho považuje za najrozmanitejší dialekt v pomere k svojim materinským dialektom. Druhá, opačná mienka, je „jazyk jednej dediny – jazyk inej dediny“. Potom zdôrazňuje podobnosti medzi ďalším štokavským dialektom z východu Chorvátska, kým posledný protiklad sa vzťahuje na opozíciu „Dubrovnik – Hercegovina“: [...] *Tipa ono, ožica za juhu. Kako vi to zovete? Mi to zovemo kačica. To, to, to svaki grad, svako selo ima svoj naziv, tako da ono [...] Pa nema problema, mislim da nema nikakvih problema s nama odolje, i... s juga jer jedino što mi radimo, možda razvlačimo, da koristimo tu i tamo neku riječ drugačije i to je to. Mislim da sa Slavoncima smo najrazumljiviji što se tiče hrvatskog, hrvatske slike. [...] u Dubrovniku ima dosta, ko što sam reko već maloprije doseljenika, tako da ono, kad dođeš na policiju, bolje da pričaš po... po slavonski nego po dubrovački, kad dođeš u restoran bolje pričat po ercegovački nego po dubrovački, iako to neki sve svrstavaju*

u isti koš, nažalost. Jedná sa o to, že dubrovnícke nárečie už pomaly nie je jazykom prestíže, lebo imigranti sa nevzdávajú materinského nárečia a tak ohrozujú dubrovnícky jazyk. Domnieva sa, že niektoré osoby si neuvedomujú, že jazyk mesta Dubrovnik má inú konotáciu, má svoju históriu a svoje miesto v komunikácii, ktoré narúšajú jazyky prisťahovalcov. Respondent 3 si tiež všimol protiklad „Zagreb – Vis“, t. j. že dnešné deti lepšie poznajú štandardný jazyk a tak menej používajú dialektové výrazy: [...] *a s obzirom da je pola tetih u vrtić izvonka, onda se, mislim, ma i ne sumo radi njih, ne želin ja reć da su one krive, Bože sačuvaj, nego sumo iz razloga jer je važno, ne znam kako bi opće objasni, ono ca se primjenjivo Zagreb na cilu Hrvotsku, vridi za nos* [...].

Kalogjera (2007, s. 262) uviedol, že indikátorom určovania cudzej identity niekedy môže byť len lokálny akcent. Zvláštnosť východného Slovenska potvrdzujú naše Slovenky. Respondentka 6 uviedla, že pozná špecifiká troch slovenských nárečí: *Je to veľmi jednoducho rozlíšiť, kto je z východu, zo západu alebo z Oravy a Sloven... a stredú Slovenska.* Respondentka 4 tiež odlišuje tri slovenské dialekty, vytvorila opozíciu „západne Slovensko – stredné Slovensko – východné Slovensko“: [...] *pre západné Slovensko je tvrdá výslovnosť, pre stredné... stredné Slovensko je mäkká a na východe to je úplne samo o sebe. Oni majú, oni dávajú aj prízvuk inde ako my, takže, takže pre nás, čo sme na západom Slovensku takže je to ne, nejdem, nie je to, že nie, nepôjdem, nejdem, hej, že všetko je také ne, také, také krátke.* Okrem toho rozlišuje aj kódy jedného dialektu, ktoré určujú vzťahy medzi spoločenskými identitami. Takto ukazuje na dve mestá západného Slovenska, na opozíciu „Trnava – Bratislava“: [...] *a Trnava je známa tým, že majú osobitný, majú veľmi svojský dialekt, aj napriek tomu, že to je na západe. A oproti Bratislave sa to veľmi líši. Oni používajú, proste oni sa vyjadrujú naozaj, že takým svoj... a svojským spôsobom používajú vela vecí, ktoré ... napríklad u nich sa povie sveter drigovica. To je také ich, hej. Alebo na zápalky povedia, že sírky, hej, proste oni majú také svoje nejaké nárečie* [...].

Identifikácia so skupinou sa spája s trendom vystaňovania sa. Hranice medzi európskymi krajinami sú otvorené a spoločenstvo cíti, že sa môže voľne pohybovať. Tak sa v roku 2018 Respondentka 2 presťahovala z Chorvátska do Rakúska. Domnieva sa, že pre ňu nebolo zvláštne začať žiť v Grazi, lebo všade stretáva Balkáncov, najmä príslušníkov Bosny a Hercegoviny, s ktorými komunikuje v jazyku, ktorý pomenovala chorvátsko-bosnianskou varietou. Na to môže naviazat' citát jazykovedca Ondrejoviča (2008, s. 132):

„Ako to nádherne vyjadril už Wilhelm von Humboldt, je to pre nás „rajská hudba“, keď sa ocitneme kdekoľvek vo svete a začujeme rodný jazyk mimo svojej materskej krajiny

bez ohľadu na to, či sa ho prípadne dotkli nejaké interferencie s kontaktoým jazykom alebo či nám presne pripamätáva tóny jazyka našich starých materí a starých otcov. Takéto dotyky s „naším“ jazykom môžu mať priam terapeutické účinky“.

To potvrdzujú rôzne sociolingvistické výskumy, ale aj náš Respondent 1 svojimi vetami: *I to su vrlo lijepi program, koji poštuju kulturu i govor prvenstveno, da. I ono, lijepo je čut kad dođe neki gost iz Grada, ajmo reć političar ovo-ono, da se on neće možda suzdržavat dubrovačkog jer je sad tu slobodan govorit na dubrovačkom, znate. I onaj, vođitelj isto tako, nema tu, nema tu standardnog i to je lijepo jako za čut pogotovo kad ste udaljeni, je li.* Výnimkami u Respondentky 2 sú zriedkavé rozhovory Slovanov a rodených hovoriacich nemeckého jazyka, keď sa každý člen komunikačného procesu prispôsobí osobe, ktorá neovláda chorvátsky, respektíve bosniansky jazyk: [...] *Njemački govorim, ono, trudim se verovatno standardni, ono, ilitiga visoki, tak oni to vele. Se posud, znači na poslu i okolo, s ljudima, ono.* Inými slovami, aj ona uviedla opozíciu „my – oni“, lenže v tomto prípade ide o národné menšiny v cudzom štáte.

Kvôli lepšej ekonomickej a politickej situácii ani ďalší opytovaný, Respondent 1, nechce vylúčiť možnosť, že by si trvalý pobyt v Chorvátsku vymenil za západnú Európu, pretože ju považuje za dobrý výber. Priťahuje ho jej interkultúrnosť a všeobecný vývoj mentalít a krajín. V prípade, že sa presťahuje do zahraničia, jazykový kód na dorozumenie by bola angličtina. Posledný chorvátsky Respondent povedal, že sa aspoň zatiaľ neplánuje odsťahovať zo svojho ostrova. Vyjadril svoj postoj k Chorvátom žijúcim mimo krajiny: [...] *Ali stvor je u temu ca uvik mi... mi... mi Hrvoti, a čak mogu sad, mogu reć i Jugoslaveni smo uvik skloni nikako nalazit nikoga svoga gori s kojim ćeš ti prozborit svoju ric [...].* Na druhej strane, pre Slovákov sú krajiny západnej Európy zaujímavé, ale seriózne o tom príliš nerozmýšľajú. To ale neplatí pre Respondenta 5, ktorý sa domnieva, že študovať plánuje v Česku, kde by sa vyjadroval v slovenčine, čiastočne zmiešanej s češtinou. Respondentka 4 povedala, že sa jej páči predstava života pri mori v Chorvátsku, Taliansku alebo v Španielsku. Páčilo by sa jej komunikovať v jazykoch, ktorým doteraz venovala veľa času a pokiaľ by sa dalo, vyjadrovala by sa v cudzích jazykoch. Posledná slovenská Respondentka uviedla, že momentálne neplánuje sťahovanie, ale keď bola mladšia, mala predstavu života v Anglicku alebo v Taliansku, kde by komunikovala v angličtine, hoci sa rada učí aj miestne jazyky.

6. Záver

Praslovanský jazyk svoju cestu začal ešte pred našim letopočtom, keď ho Slovania rozšírili od južnej Európy do ruskej Ázie. Už v tom období si príslušníci slovanského kmeňa vytvorili identitu – obrábali pôdu a bojovali, aby si získali čo najväčší počet území. Teritoriálnou expanziou sa rozšírilo použitie praslovanského jazyka, a tak rýchlo dostalo podobu mnohonárečového jazyka. Následne sa časom vyvinuli dnešné slovanské jazyky, medzi ktoré patria chorvátsky a slovenský jazyk. Tieto, dnes už spisovné jazyky, majú bohaté a zároveň v niektorých doménach podobné dejiny. Badateľné sú najmä mnohé pokusy o osamostatnenie sa jazykov, dlhé a náročné procesy obrany národnej identity. V našej diplomovej práci termín identita považujeme za pojem obsahujúci schopnosti a vlastnosti každej ľudskej bytosti, takže ide o niečo hlboké a zložené z mnohých vrstiev, čo stanovuje správanie sa sociálneho okolia. Konečné budovanie identity však závisí od samotného jednotlivca. Tá sa vygraduje vďaka novým životným situáciám, respektíve v každej komunikácii s ostatnými osobami, teda ich identitami. Komunikačný proces sa môže realizovať viacerými spôsobmi, ale nás zaujíma jeho akt, uskutočňujúci sa vo viacerých jazykových kódach.

K informáciám o jazykoch, ktoré ovládajú mladí ľudia pochádzajúci pôvodne zo Slovenska alebo z Chorvátska, sme prišli pomocou jazykových biografíí. Cieľom výskumu bolo zistiť, akým jazykovým kódom sa vyjadrujú v rodinnom prostredí, aké majú postoje k spisovnému jazyku, kedy a prečo používajú konkrétny jazykový kód, ktoré jazyky ovládajú a ktoré by sa prípadne chceli naučiť ovládať a pod. Aj napriek tomu, že respondenti patria k dvom odlišným štátom, výsledky výskumu sú podobné. Každý respondent ovláda viacero cudzích jazykov, angličtina predstavuje ich spoločnú črtu. Takisto sa väčšina domnieva, že v rodinnom kruhu súčasné deti a mladí ľudia používajú dialekt. Odlišná situácia je vo vzdelávacích inštitúciách, kde sa učitelia (najmä na vyučovaní slovenského a chorvátskeho jazyka), ako aj väčšina pracovníkov v úradoch, usilujú vyjadrovať v spisovných kódach. To znamená, že v oficiálnych inštitúciách sa snažia zachovávať kodifikované jazykové formy a týmto spôsobom udržiavajú normované jazyky ako živé kódy komunikácie. Výnimky obyčajne predstavujú okolnosti, v ktorých dvaja známi komunikáciu uskutočňujú v materinských kódach. Preto môžeme dospieť k záveru, že miešanie kódov ovplyvňuje sociálne prostredie, respektíve spolubesedníci, ako aj miesto komunikačného procesu. Respondenti často aj nechtiac menia jazykové výrazy, keď komunikujú s osobami z iných častí krajín, pretože sa väčšinou snažia používať spisovný variant. Opačné situácie sa

vyskytnú, keď sa dvaja hovoriaci rovnakého materinského idiómu nachádzajú, vo väčšom meste. K tomu prispieva aj jazyková adaptácia, počas ktorej respondenti vlastnú identitu asimilujú so spoluúčastníkmi interakcie, no nevedomky sa im môže stať, že začnú používať inú výslovnosť alebo neobvyklé jazykové výrazy. Počas interview sme vymenili familiárnu atmosféru za oficiálny rozhovor tak, že sme začali používať formy vykánia a naopak. Ďalej je potrebné zdôrazniť, že písomná komunikácia sa odlišuje od hovorovej podoby, lebo respondenti pri písaní správ alebo mailov majú možnosť dávať si väčší pozor na výber spisovných slov, respektíve sa môžu v neformálnom písomnom styku uvoľnenejšie vyjadrovať skratkami, slangovými slovami alebo cudzími výrazmi. Okrem jazykových sfér sme počas výskumu zistili, že na rozdiel od slovenských respondentov, ktorí len hypoteticky rozprávajú o tej téme, chorvátski respondenti sú ochotnejší emigrovať do západných európskych krajín. Tým potvrdzujú pričlenenie sa k určitej skupine – skupine hovoriacich južnoslovanskými jazykmi a bývajúcich mimo pôvodných krajín.

Našou diplomovou prácou sme dokázali, že respondenti sú si vedomí hraníc medzi jazykovými kódmi. Inak povedané, každodenne sa vyjadrujú vo svojich materinských variantoch v uvoľnenejších familiárnych situáciách, pretože ich dialekty vyjadrujú emócie a blízkosť. Na druhej strane vedia, kedy by mali začať používať ďalší jazykový kód, teda spisovný jazyk, o ktorom sa domnievajú, že patrí k určitej dôležitej a oficiálnej komunikácii, a preto ho používajú v komunikácii s rôznymi úradníkmi. Keďže pre nich spisovný jazyk predstavuje aj jazykový kód na dorozumenie sa s osobou, ktorá nepozná ich dialekt, môžeme dospieť k záveru, že ho považujú za formu národného jazyka, čo je cieľom chorvátskych a slovenských kodifikátorov.

7. Prílohy

Uvedené výkazy každého respondenta sú uložené v Repozitóriu Filozofickej fakulty Univerzity v Záhrebe. Takisto sú dostupné vo forme kompaktnej platne, ktorá je digitálnou prílohou tejto diplomovej práce.

8. Sažetak

Poveznicu identiteta i jezičnih biografija donose stranice ovog diplomskog rada. Budući da se i osobni, ali i društveni identitet iskazuje jezičnim izričajem, fokusirali smo se na jezični identitet kojeg svaki ispitanik prikazuje u svojoj jezičnoj biografiji. Ispitanike predstavljaju mlade osobe čiji su materinski jezici hrvatski i slovački jezik, odnosno dijalekti ovih jezika. U svojim jezičnim biografijama primijetili smo kako ispitanici tvrde da se u familijarnim okolnostima pridržavaju dijalektnih, emocionalnih te slengovih izraza, dok se u nesvakidašnjim situacijama okreću standardnim oblicima te time doprinose prestižu nacionalnog jezika. Takvim postupkom tvore vlastiti jezični identitet u kojem, zbog doticaja različitih jezičnih kodova, dolazi do miješanja istih. Individualac se jezično prilagođava svome sugovorniku, tj. modificira svoj jezični odabir u interakciji s različitim osobama kako bi komunikacija bila što uspješnija. S druge strane, pismena komunikacija se razlikuje zbog drugačijeg odabira jezičnih izraza, ispitanici smatraju da koriste više skraćenica i posuđenica, no rijetko se služe diakritičkim znakovima. Takva jezična rješenja govornika reflektiraju društvenu solidarnost, dok ona istovremeno reflektira jezične izraze individualaca.

Ključne riječi: slovački jezik, hrvatski jezik, identitet, jezična biografija, miješanje kodova, jezično prilagođavanje, identifikacija sa skupinom

9. Abstract

The purpose of this master's thesis is to show the contact between identity and foreign languages, respectively between identity and dialects of Croatian and Slovak language as a result of language biographies of young Croats and Slovaks. The relationship of identity and language codes is visible in communication process which is facing two situations. One of them is familiar interaction present at family gatherings in which atmosphere permits words that person is using with emotion, e.g. slang or abbreviated forms. The second situation contains standard, unfamiliar words which person selects purposely so she could create an image about linguistic prestige. However choosing his words, every talking person is showing and forming his identity. Also social environment affects the communication so it is not impossible that it comes to code-mixing. This is why individual sometimes modifies his choice of language forms while talking with certain person(s). In fact he uses speech accommodation to help him to get more successful connection with his interlocutor(s). On the other hand, written communication is marked by another specifics such as abbreviations, loanwords or words without diacritics. Those linguistic characteristics are involved into group solidarity which reflects and in the same time it is signified by individual's language choice.

Key words: Slovak language, Croatian language, identity, linguistic biography, code mixing, speech accommodation, identification with society

10. Literatura

- Badurina, Lada. 2011. Standardizacijski procesi u 20. stoljeću. *Zbornik radova 38. seminara Zagrebačke slavističke škole*. <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1781>. Pristup 10. prosinca 2019.
- Barščevski, Taras. 2017. Sveti Ćiril i Metoda i prijevod Svetog Pisma na crkvenoslavenski jezik. *Obnovljeni život : časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 72 No. 1, 35-48.
- Beláková, Mária; Ološtiak, Martin; Gianitsková-Ološtiaková, Lucia. 2013. *Píšem bez chýb. Ja na to mám, ja sa to naučím*. Bratislava: Fragment.
- Blažević, Branka; Rončević, Marina; Šepić, Tatjana. 2007. Etnicitet, identitet i jezik kao čimbenici očuvanja kulturnoga naslijeđa naroda. U: *Jezik i identitet* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 51-59.
- Bucholtz, Mary; Hall, Kira. 2017. Jezik i identitet. *JAT – časopis studenata kroatistike*, Vol. 1 No. 3, 236-275.
- Damjanović, Stjepan. 1994. Jazik otačarski. *Bogoslovka smotra*, Vol. 64 No. 1-4, 376-38.
- Damjanović, Stjepan. 2002. Slovo iskona. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, Vol. 14 No. 1, 91-123.
- Damjanović, Stjepan. 2013. Ne dišemo li zrak svi jednako?. *Vijenac* 497. <http://www.matica.hr/vijenac/497/ne-disemo-li-zrak-svi-jednako-21327/>. Pristup 6. srpnja 2019.
- Dolník, Juraj. 2010a. *Teória spisovného jazyka (so zreteľom na spisovnú slovenčinu)*. Bratislava: Veda vydavateľstvo SAV.
- Dolník, Juraj. 2010b. *Všeobecná jazykoveda. Opis a vysvetľovanie jazyka*. Bratislava: Vydavateľstvo Veda.
- Edwards, John. 2009. *Language and Identity*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Granić, Jagoda. 2007. Identitet na granici. U: *Jezik i identitet* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 195-206.
- Grčević, Mario. 2015. Kršćanstvo i razvoj hrvatske pismenosti. *Kroatologija : časopis za hrvatsku kulturu*, Vol. 6 No. 1-2, 125-136.

- Grčević, Martina. 2017. Iz suvremene slovačke jezične politike. Slovačka jezična politika u radovima Dubravke Sesar kao nadahnuće za hrvatsku jezičnu politiku. U: *Život mora biti djelo duha. Zbornik posvećen prof. dr. sc. Dubravki Sesar*. [ur. Kovačević, Zrinka; Vidović Bolt, Ivana]. Zagreb: Disput, 121-129.
- Joseph, E. John. 2004. *Language and Identity. National, Ethnic, Religious*. New York: Palgrave Mcmillan UK.
- Jozić, Ivana; Rakovac, Alisa. 2007. Tendencije u jezičnom izrazu mladih. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 239-248.
- Jursová Zacharová, Zlatica. 2018. Pohľad na bilingvizmus a bilingválnu výchovu. U: *Dimenzie čítania v rodinách detí z bilingválneho prostredia* [ur. Belešová, Mária; Szentesiová, Lenka; Jursová Zacharová, Zlatica]. Bratislava: Univerzita Komenského, 13-26.
- Kákošová, Zuzana. 2013. *Zo staršej slovenskej literatúry I.* (učebné texty). Bratislava: Stimul.
- Kalogjera, Damir. 2007. Slojevitost iskazivanja identiteta. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 259-267.
- Kapović, Mate. 2006. Dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam. U: *Jezik i Mediji – jedan jezik: više svjetova* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 375-383.
- Kapović, Mate. 2008. *Uvod u indoeuropsku lingvistiku. Pregled jezika i poredbená fonologija*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Krajčovič, Rudolf; Žigo, Pavol. 2004. *Príručka k dejinám spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava.
- Lisac, Josip. 2009. Tri dijalekta triju narječja kao najizrazitiji primjeri migracija u hrvatskom jeziku. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, No. 15, 145-154.
- Majić, Ivan. 2010. "Culture of identity" and "identity of culture". *Philological studies*, Vo. 17 No.1. <http://philologicalstudies.org/dokumenti/2010/vol11/1/Majic.pdf>. Pristup 24. lipnja 2019.

- Mendoza-Denton, Norma. 2002. Language and identity. U: *The Handbook of Language Variation and Change* [ur. Jack Chambers, Peter Trudgill, Natalie Schilling-Estes]. Oxford: Blackwell Publishers, 475-499.
- Mićanović, Krešimir. 2006. *Hrvatski s naglaskom*. Zagreb: Disput.
- Mistrík, Jozef. 1993. *Encyklopedia jazykovedy*. Bratislava: Obzor.
- Moguš, Milan. 1996. O govoru Ivana Kukuljevića Sakcinskoga na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru. *Croatica*, Vo. 26 No. 42-43-44, 281 – 287.
- Ondrejovič, Slavomír. 2008. *Jazyk, veda o jazyku, societa. Sociolingvistické etudy*. Bratislava: Veda.
- Oštarić, Antonio; Oštarić, Marina. 2007. Irski identitet i etnički stereotip u engleskome jeziku. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 419-426.
- Pavlić, Goran; Peti-Stantić, Anita; Erdeljac, Vlasta. 2007. Nacionalni identitet kao jezični identitet. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 437-445.
- Piškorec, Velimir. 2007. Narativni identitet u jezičnobiografskim intervjuima. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 457-467.
- Pranjković, Ivo. 2007. Glavne sastavnice hrvatskoga jezičnog identiteta. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 487-495.
- Pukanec, Martin. 2008. *Praslovanská lexika v nárečiach slovenských kmeňov*. Brno: Tribun EU.
- Rašić, Nikola. 2007. Hrvatski kao egzotičan jezik. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 517-527.
- Starčević, Anđel. 2006. Govorimo hrvatski ili 'hrvatski': standardni dijalekt i jezične ideologije u institucionalnom diskurzu. *Suvremena lingvistika*, Vol. 42 No. 81, 67-103.

Slančová, Daniela; Sokolová, Miloslava. 2011. Návrat k varietám hovorenej podoby slovenčiny na východnom Slovensku po pätnástich rokoch. U: *Vidy jazyka a jazykovedy. Na počesť Miloslavej Sokolovej* [ur. Ološtiak, Martin; Ivanová, Martina; Slančová, Daniela]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 341 – 357.

Soliz, Jordan; Giles, Howard. 1987. Relational and Identity Processes in Communication: A Contextual and Meta-Analytical Review of Communication Accommodation Theory. U: *Speech Accommodation Theory: The First Decade and Beyond* [ur. Giles, Howard; Bradac, James; Mulac, Anthony; Johnson, Patricia]. Santa Barbara: University of California, 1-62.

Ščukanec, Aleksandra. 2017. *Priče iz zaboravljenog kraja. Jezične biografije transmigranata iz Žumberaka*. Zagreb: Srednja Europa.

Štolc, Jozef. 1967. Výsledky, perspektívy a problémy slovenskej dialektológie. *Slovenská reč. Časopis pre výskum a kultúru slovenského jazyka*, Vo. 4 No. 32, 216-224.

Štolc, Jozef. 1994. *Slovenská dialektológia*. Bratislava: Veda.

Tošović, Branko. 2007. Identitet↔Identičnost↔Razlika. U: *Jezik i identiteti* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 651-660.

Udier, Sanda Lucija. 2015. Pravopis u nastavi hrvatskoga kao inoga jezika. U: *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata* [ur. Kryžan-Stanojević, Barbara]. Zagreb: Srednja Europa, 54-59.

Županović Filipin, Nada. 2015. Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje*, Vo. 16 No. 2-3, 275-305.